

OBSAH

1	ÚVOD	2
2	TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	4
2.1	Antropológia miesta a priestoru	4
2.2	Perspektíva humanistickej geografie	5
2.3	Miesto a priestor v perspektíve humanistickej geografie	6
2.4	Verejný a súkromný priestor	10
2.5	Komunitné záhrady a záhradkárske kolónie	12
2.5.1	Komunitné záhrady v Českej republike	14
3	METODOLÓGIA	16
3.1	Vymedzenie skúmanej populácie	16
3.2	Metodologický postup a priebeh terénneho výskumu	17
3.2.1	Komunitná záhrada Kuchyňka	20
3.2.2	Záhrada na Jižním Městě	21
4	EMPIRICKÁ ČASŤ	22
4.1	„Sdílení nějakého prostoru, nějakého směřování“: Komunitné záhrady ako priestorový kontext formovania sociálnych vzťahov	23
4.2	„Mít nějaké kousek země v Praze“: Komunitné záhrady ako mediácia subjektívneho vzťahu k mestu a prírode	29
4.3	„Pracujeme i s tím okolím, vtahujeme lidi“: Komunitné záhrady ako miesto na pomedzí verejného a súkromného priestoru	36
4.4	„Na tu komunitu se vážou docela pěkný zážitky a to se potom promítá do toho pozemku“: Sociálna konštrukcia priestoru komunitných záhrad	43
4.5	Diskusia výsledkov v porovnaní s literatúrou a závery	49
5	ZRHNU Tie	54
6	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	56
7	SUMMARY	59
8	PRÍLOHY	60
8.1	Tabuľka respondentov	60
8.2	Osnova pološtruktúrovaného rozhovoru	61
8.3	Obrazová príloha 1: Fotografická príloha a mapy	62
8.4	Obrazová príloha 2: Mentálne mapy	70
8.5	Ukážka transkriptu pološtruktúrovaného rozhovoru	73

1 ÚVOD

Mestské záhradníčenie nie je v českom prostredí novým fenoménom. Vznik prvých záhradkárskych osád (v minulosti označovaných i ako záhradkárske kolónie) sa datuje do 19. storočia, najväčší rozvoj zaznamenalo záhradkárske hnutie v polovici 80. rokov 20. storočia [Vágner 2004: 232]. Naproti tomu sa komunitné záhrady zdajú byť fenoménom celkom novým, čomu nasvedčuje o. i. priestor, ktorý komunitným záhradám v ČR v posledných približne troch rokoch venujú masové médiá.¹ Hoci má fenomén komunitných záhrad pôvod v inšpirácii zahraničím (predovšetkým USA, Veľkou Britániou, Francúzskom, Nemeckom), kde komunitné záhrady vznikali už v 70. rokoch 20. storočia, je zrejmé, že v ČR tento trend do istej miery nadväzuje na tradíciu záhradkových osád. Je nepochybné zaujímavé, že fenomén komunitných záhrad rezonuje práve v období, keď je problematika záhradkových osád diskutovaná predovšetkým v súvislosti s ich postupným zánikom [Gibas, Čížek, Pauknerová 2010].

Fenomén komunitných záhrad ako predmet pozornosti médií i záujmu sociálnych vedcov [Baker 2004, Draper, Freedman 2010, Ferris, Norman, Sempik 2001, Firth, Maye, Pearson 2011, Glover 2004, Kurtz 2001, Nettle 2010, Walsh 2011] vyvoláva rad otázok. Prečo vznikajú komunitné záhrady v ČR práve v tomto období? Kto ich zakladá a prečo? Čo majú ich členovia spoločné? Na akých miestach v mestách vznikajú? Predstavujú krátkodobý módný trend, alebo sú súčasťou spoločenských hnutí? Akým spôsobom vplývajú na podobu miest? Akú pozíciu zaujímajú voči mestu a mestským častiam, v ktorých sa nachádzajú?

O komunitných záhradách možno uvažovať v kontexte globalizácie, komodifikácie priestoru a napríklad i rizikovej spoločnosti v ponímaní Ulricha Becka [2011], t. j. globálnych hrozieb pre spoločnosť, zapríčinených ľudskou činnosťou a rizík prameniacych zo zmeny životného štýlu. Združovanie za účelom pestovania plodín a rastlín tak možno chápať ako snahu kompenzovať individualizáciu v spoločnosti a rozpad komún, reakciu na potravinovú neistotu, ktorá sa prejavuje

¹ Databáza ANOPRESS pri zadaní kľúčového termínu vyhľadávania „komunitné záhrady“ vygenerovala za obdobie rokov 2012, 2013 a 2014 (do 20. 3.) vyše 130 mediálnych výstupov (článkov v regionálnej i celoštátnej tlači, rozhlasových a televíznych relácií a článkov v internetových periodikách).

taktiež zvyšujúcou sa preferenciou tzv. biopotravín a zvýšeným záujmom o pôvod potravín a ich zloženie, či ako súčasť občianskeho aktivizmu vo vzťahu k využívaniu verejného priestoru.

O fenoméne komunitných záhrad ako jednej z foriem mestského záhradníčenia pojednáva i táto práca. Vlastný pojem „komunitná záhrada“ si zdanlivo protirečí: „komunitný“ odkazuje k spoločenstvu jedincov, zatiaľ čo „záhrada“ asociuje súkromnú aktivitu prináležiacu do sféry domácnosti. Desaťročia skúseností s komunitným záhradníčením v zahraničí však naznačujú, že by spoločné záhradníčenie mohlo predstavovať prienik medzi sférou súkromnou a verejnou. Hlavným cieľom tejto práce je pokúsiť sa preskúmať a zhodnotiť, nakoľko možno komunitné záhrady zakladané v súčasnom období v českom prostredí, konkrétne na území Hlavného mesta Prahy, chápať ako takýto prienik. Tento problém v sebe zahŕňa niekoľko čiastkových otázok: Akú úlohu hrajú komunitné záhrady vo vzťahoch medzi jedincom, spoločenstvom a mestským prostredím? Aký typ interakcie a sociálnych vzťahov je pre ne charakteristický? Nakoľko sú v emickej perspektíve komunitné záhrady konštruované a vnímané ako súkromný či verejný priestor a nakoľko ich možno za verejný-súkromný priestor označiť na základe externe definovaných kritérií?

Úsilie priblížiť sa k odpovediam na tieto otázky a lepšie tak pochopiť výsostne aktuálny fenomén komunitného záhradníčenia sa bude opierať o myšlienky a teoretické prostriedky vychádzajúce predovšetkým z humanistickej geografie a z antropologického uvažovania o mieste a priestore. Vzhľadom na možnosti práce bude vlastný empirický výskum založený na šetrení v dvoch vybraných pražských komunitných záhradách.

2 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

2.1 Antropológia miesta a priestoru

Konceptom miesta, priestoru a krajiny bola v antropológii tradične venovaná pozornosť predovšetkým ako kontextu sociálnych javov. „V rámci antropológie existoval vždy záujem o prostredie, o krajinu, v ktorej sa výskum odohráva. V klasických prácach odboru sa však krajina redukuje na scenériu, na javisko, na ktorom sa odohráva život „tých druhých““ [Pauknerová 2013: 88]. V etnografiách sa priestor berie takpovediac ako samozrejmosť bez toho, aby bol akokoľvek problematizovaný. Podľa E. Hirscha je však v antropologických prácach vždy implicitne prítomný, a to v dvoch rovinách. Konvenciu, štandardne užívanú napr. v britskej antropológii, v ktorej etnograf zakotvuje svoje rozprávanie o skúmanej populácii v určitom priestore, nazýva Hirsch „objektívnym“ stanoviskom. Druhú rovinu potom predstavuje emická perspektíva, t. j. významy, ktoré priestor nesie pre spoločnosť, ktorá ho obýva [Hirsch 1995: 1]. Vzťahu priestoru a kultúry sa venovala i dvojica autorov Akhil Gupta a James Ferguson, ktorí sa snažili vysvetliť posun v antropologickej konceptualizácii tohto vzťahu v kontexte transnacionálnych kultúrnych tokov a migrácie [Gupta, Ferguson 1997]. Jednou z hlavných predstaviteľiek antropológie priestoru a miesta je americká antropologička Seta M. Low, autorka niekoľkých urbánne antropologických štúdií a editorka dvoch významných zborníkov *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader* [1999] a *The Anthropology of Space and Place* [2003, spolu s Denise Lawrence-Zuñiga].

Autorom jedného z najcitovanejších rozlíšení aspektov miesta je politický geograf John Agnew. Agnew uvádza tri základné aspekty miesta: fyzické umiestnenie v priestore (*location*), materiálne dejisko sociálnych vzťahov (*locale*) a subjektívne vnímanie miesta (*sense of place*) [Agnew 1987 cit. in Cresswell 2004: 7-8]. Miesto je tak prienikom materiálnej a subjektívnej zložky.

V štúdiu miesta a priestoru možno vymedziť tri základné prístupy: deskriptívny, konštruktivistický a fenomenologický. Pri aplikácii deskriptívneho prístupu je miesto ponímané ako unikátna statická entita s danými charakteristikami.

Naproti tomu konštruktivistický prístup uvažuje o mieste ako o výsledku pôsobenia sociálnych procesov. To znamená, že odlišné typy sociálnych procesov dajú vzniknúť iným druhom miesta. Nakoniec fenomenologický prístup sa sústreďí na subjektívne zažívanie miesta, na skúsenosť aktérov s miestom a významom, ktoré sú miestu subjektívne prikladané. Fenomenologický prístup k mysleniu o mieste a priestore sa stal základom perspektívy humanistickej geografie, ktorá je v súčasnosti aplikovaná napríklad (avšak nie výlučne) pri štúdiu priestorového vylúčenia.

2.2 Perspektíva humanistickej geografie

Humanistická geografia sa v anglosaskej humánnej geografii konštituovala na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia ako reakcia na kvantitatívny obrat v štúdiu geografie [Gregory 1994: 263]. Predstavovala odklon od pozitivistického poňatia geografie, ktorý vo vývoji disciplíny v druhej polovici 20. storočia postupne prevládol. Humanistickí geografovia sa myšlienково a metodologicky nestotožňovali s mechanistickým poňatím geografie a redukovaním človeka na racionálne konajúcu „bodku na mape“ [Cloke, Philo, Sadler 1991: 69], a obrátili svoje skúmanie k ľudskému subjektu a k otázkam charakteristickým pre humanitné vedy – k otázkam o skúsenosti, význame a interpretácii špecificky ľudskej existencie. Záujmom o tieto problémy tak nadviazali na prácu amerického humánneho geografa Carla Sauera, ktorý je autorom teórie o formovaní kultúrnej krajiny ako výsledku interakcie medzi prírodou a kultúrou² [Sauer 1925: 46].

Ľudský subjekt je v humanistickej geografii chápaný ako aktér, ako „miera všetkých vecí“ [Tuan 1977: 44], ktorý svojím konaním vytvára miesta tak, že im prisudzuje významy. Skúsenosťou a interakciou s miestom zasa jednotlivci získavajú identitu ako sociálne bytosti [Del Casino 2009: 47].

² „The cultural landscape is fashioned out of a natural landscape by a culture group. Culture is the agent, the natural area is the medium, the cultural landscape the result“ [Sauer 1925: 46].

Pri voľbe vhodného metodologického prístupu humanistickí geografovia nadviazali na myslenie Edmunda Husserla a Martina Heideggera. Husserlov fenomenologický prístup sa zakladá na objavovaní sveta prostredníctvom elementárnej skúsenosti a analýzy ľudského vnímania [Petříček 1997: 55-56]. Fenomenologická metóda si za cieľ kladie opis existujúcich javov prirodzeného sveta prostredníctvom nesprostredkovanej skúsenosti s nimi. Pre odhalenie fenoménov je pritom nutné vyradiť akékoľvek predporozumenie danému javu či predpoklady o jeho povahe. Kanadský geograf Edward Relph [1976] vhodnosť fenomenologického prístupu odôvodňuje tvrdením, že „základy geografického poznania spočívajú v priamej skúsenosti a vedomí o svete, v ktorom žijeme.“ Existenciálne fenomenologická filozofia Martina Heideggera sa označuje za druhý významný inšpiračný zdroj humanistickej geografie. Autori ako Yi-Fu Tuan a Edward Relph nadviazali na Heideggerov koncept bytia vo svete a odvodili od neho svoje pojmovanie miesta ako spôsobu bytia vo svete.

Vychádzajúc z uvedených myšlienkových pozícií preformulovali humanistickí geografovia niektoré základné koncepty používané v humánnej geografii, predovšetkým koncepty miesta a priestoru.

2.3 Miesto a priestor v perspektíve humanistickej geografie

Miesto a priestor sa v antropológii začínajú problematizovať v nadväznosti na ich znovuobjavenie v humánnej geografii prostredníctvom humanistickej perspektívy, a to až natol'ko, že sa miesto stáva ústredným konceptom geografického bádania [Cresswell 2004: 19]. V počatí humanistických geografov ako Edward Relph a Yi-Fu Tuan je miesto ťažiskom ľudskej existencie, a je preto možné definovať ho jedine vo vzťahu k subjektívnej skúsenosti. Týmto postupom sa humanistickí geografovia vymedzili voči absolútnym definíciám miesta napríklad ako „výsek[u] geografického priestoru, ktorý zaujíma človek alebo vec“ [Duncan 1994b: 442]. Edward Relph priamo tvrdí, že samotné „umiestnenie či poloha nie je ani nevyhnutnou, ani dostatočnou podmienkou miesta“ [Relph 1976: 29]. V myslení o mieste pritom poukázali na dôležitosť vnímania miesta (*sense of place*). Vnímanie miesta je podľa Yi-Fu Tuana [1979b: 410] špecificky ľudská schopnosť rozlišovať morálnu či

estetickú kvalitu miesta (alebo jej absenciu). Pojem vnímanie miesta môže označovať i emocionálny aspekt väzby jedinca k miestu, niekedy je však chápaný aj ako špecifický charakter, resp. zmysel daného miesta, ktorý sa odvodzuje od jeho jedinečných fyzických vlastností alebo od spojitosti s určitou významnou udalosťou [Duncan 1994a: 548-549]. V tomto zmysle sa pojem *sense of place* blíži bežne prijímanému významu pojmu *genius loci*.

Edward Relph poníma miesto ako prienik objektívnych a subjektívnych aspektov skúsenosti miesta: „Miesto je syntézou prírodných objektov a objektov vytvorených človekom, aktivít, funkcií a významov prikladaných miestu zámerným konaním“ [Relph 1976: 141]. Miesto je predstavené nie ako jednoznačne definovateľný objekt, ale ako mnohostranný komplex ľudskej skúsenosti, ktorá je síce individuálna (pretože je ovplyvnená individuálnymi postojmi), ktorá však vytvára tiež významy, zdieľané ľuďmi ako príslušníkmi spoločnosti. Význam miesta je preto kultúrne podmienený [Relph 1976: 22]. Tieto významy sú spolu s materiálnymi objektmi a činnosťami obsahom miesta. Identitu miesta však neudáva jeho špecifické umiestnenie či komunita, ktorá miesto obýva – to sú pre E. Relpha síce dôležité znaky miesta, ale jeho identitu nezakladajú. Skutočná podstata miesta (*essence of place*) spočíva v „nevedomej intencionalite, ktorá definuje miesta ako ťažiská ľudskej existencie“ [ibid. 43]. Inými slovami, podstatu miesta tvorí úloha, ktorú hrá pre jedinca a/ alebo skupinu, ktorá miesto obýva či používa. K intenzívne zažívanému miestu (napr. k rodisku, domovu alebo miestu, na ktorom sme zažili obzvlášť silný zážitok) si nevedomky vytvárame hlboké puto. Toto puto nás ukotvuje v našej existencii, poskytuje akýsi „pevný bod,“ z ktorého sa vzťahujeme k okolitému svetu. Silná väzba k určitému miestu je potom podľa E. Relpha zdrojom individuálnej i kolektívnej identity.

Ako teda miesto vzniká? Edward Relph vysvetľuje, že rámcom pre miesto je priestor. Priestor je všetko, čo vidíme a zažívame okolo seba, ale i reprezentácie priestoru, napr. mapy, plány apod., vesmírny priestor a priestor, ktorý zaujímajú fyzické predmety. „Priestor je amorfný a nehmatateľný, nie je to entita, ktorú by bolo možné priamo opísať a analyzovať“ [ibid. 8]. Nazeranie priestoru je podľa E. Relpha možné len prostredníctvom konkrétnych miest: „Priestor poskytuje pre miesta

rámec, ale jeho význam je odvodený od konkrétnych miest“ [ibid. 8]. Priestor je teda chápaný ako „neštruktúrovaná masa“, ktorú štruktúruje až človek, a to tým, že vníma určité jeho časti a prisudzuje im významy – t. j. formuje ho do miest. Amorfný a nehmatateľný priestor tak vtisnutím významu prechádza do sveta ľudskej skúsenosti, v ktorej je mu nakoniec dané i pomenovanie [ibid. 16]. Podobne vykladá vytváranie miesta z priestoru i Yi-Fu Tuan. Uvádza pritom príklad človeka, ktorý sa prisťahuje do novej štvrte. Tá sa mu spočiatku zdá chaotická – jednotlivé ulice a domy mu takpovediac nič nehovoria, nerozlišuje medzi nimi. Až postupným poznávaním „významných miest, ako napríklad rohov ulíc a architektonických orientačných bodov“, sa v priestore, ktorý predtým vnímal len ako zmätočnú „spleť obrazov“ začína orientovať a uvedomovať si jeho špecifické znaky a významy [Tuan 1977: 17-18]. Inak povedané, jedinec začína miesto vnímať oddelene od okolitého priestoru, vytvárať si k nemu väzbu, stotožňovať sa s ním.

V humanistickej geografii zaujíma dichotómia miesto – priestor ústredné postavenie. Tieto dva koncepty sú definované ako dve strany mince: „Vymedzený a poľudštený priestor je miesto“ [ibid. 54]. Priestor a miesto je chápaný ako rámec pre miesta, ako kontinuum vedúce od amorfného k štruktúrovanému, nešpecifického k špecifickému (viď vyššie), alebo ako „oblasť, určená sieťou miest“ [ibid. 12].

V článku „Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach“ z roku 1991 predstavuje Yi-Fu Tuan naratívne – deskriptívny prístup ku konceptualizácii vzťahu medzi jazykom/ rečou a miestom. Tento prístup sa zakladá na myšlienke, že miesta nie sú vytvárané len materiálne, teda prostredníctvom fyzickej premeny podoby priestoru. Pri budovaní miest má podľa Y.-F. Tuana kľúčovú úlohu i jazyk a reč. Y.-F. Tuan píše, že „rozprávanie premieňa prosté predmety ‘kdesi tam vonku’ na reálne existujúce a prítomné“ [Tuan 1991: 686, vlastný preklad].³ Spôsob, akým jednotlivci budovanie miesta komentujú a vyjednávajú, sa premieta do konečnej podoby miesta. Môže pritom ísť o pomenúvanie objektov, rozhovor i písané texty. Miesta sú narativizované prostredníctvom mýtu, t. j. rozprávania o vzniku

³ V origináli „[...] storytelling converts mere objects „out there“ into real presences.“

miesta apod., performatívne konštruované v rámci rituálneho aktu prisvojenia⁴ (pomenovanie, krst) a udržiavané v praxi rozprávania a písania o miestach.

Okrem dichotómie miesto – priestor vniesli humanistickí geografovia do myslenia o zažívaní priestoru človekom ďalšiu významnú dvojicu pojmov, a to „zasvätenosť“ – „nezasvätenosť“ (Edward Relph používa termíny *insideness* – *outsideness*, cf. Vávra 2010) [Relph 1976: 49-54]. Pomocou tejto dichotómie klasifikujú vzťah k miestu či premenu tohto vzťahu, ako bolo naznačené vyššie v príklade nového obyvateľa mestskej štvrte. Čím silnejšie sa k miestu vzťahujeme, tým viac sa s ním stotožňujeme – a tým viac sa cítime „v mieste“, resp. „na svojom mieste.“ Opačným prípadom je stav, ktorý E. Relph označuje ako *outsideness*. Ten súvisí s pocitom odcudzenia, emocionálnej nepríslušnosti, ktorý zakúšame, keď sa nám napríklad cnie po domove, alebo na neznámom, potenciálne nebezpečnom mieste.

Tak ako jedinec emocionálne rozoznáva, či sa voči určitému miestu cíti byť „vnútri“ alebo „vonku“ v zmysle prináležitosti, uvedomuje si podľa Yi-Fu Tuana vždy aj to, či sa nachádza vnútri alebo vonku v zmysle otvoreného či uzavretého priestoru. Toto rozlíšenie Yi-Fu Tuan aplikuje na príklad príbytku, môžeme teda kategórie „vnútri“ a „vonku“ chápať ako rozlíšenie priestoru verejného a súkromného [Tuan 1977: 107]. Do istej miery sa tieto kategórie prelínajú – najčastejším miestom, kde sa človek cíti „zasvätený“, resp. „vnútri“ je vlastný domov. Domov je spravidla najintímnejším prostredím, v akom sa človek môže nachádzať, a zároveň nesie pre jedinca najsilnejšie významy. Yi-Fu Tuan však ukázal, že je možné i negatívne vnímanie miesta, ku ktorému má jedinec silnú väzbu [Tuan 1979a]. Príkladom môže byť situácia domáceho násillia. Súkromná sféra je podľa Y.-F. Tuana útočiskom pred rušením zvonku a doménou emocionálnych prejavov [Tuan 1977: 107].

4 „Naming is power – the creative power to call something into being, to render the invisible visible, to impart a certain character to things“ [Tuan 1991: 688].

Ponechať rozlíšenie medzi verejným a súkromným priestorom výlučne na intuitívnom vedomí sa však pre potreby tejto práce zdá nedostatočné. V nasledujúcom texte sa preto zameriame na ďalšie koncepcie tejto dichotómie.

2.4 Verejný a súkromný priestor

Sociologička Hana Havelková uvádza, že existencia oddelených, ale zároveň navzájom závislých kategórií verejného a súkromného priestoru je charakteristickým znakom modernej spoločnosti [Havelková 1977: 107].

Výrazy „súkromný“ a „verejný“ sémanticky odkazujú ku kategórii vlastníctva. Vlastníctvo v zmysle majetkovo-právnych vzťahov však samo o sebe nie je dostatočným rozlišovacím kritériom toho, či konkrétne miesto považujeme a zažívame ako verejný priestor, alebo naopak. V dôsledku vzrastajúcej privatizácie verejného priestoru je dnes mnoho súčasťou predovšetkým mestského prostredia navrhovaných tak, aby navodzovali atmosféru otvorenosti verejného priestranstva, pričom ich vlastníkom je súkromný subjekt. Najčastejšie zmieňovanými príkladmi týchto miest sú nákupné centrá a parkoviská. Hranica medzi verejným a súkromným je tak do veľkej miery pohyblivá.

V ponímaní sociálnych vied sa verejný priestor odlišuje od súkromného podľa niekoľkých základných aspektov. Patria medzi nich regulácia prístupu, jej zdroj a povaha, pravidlá užívania priestoru a druhy akceptovateľného a naopak sankcionovaného správania [Low, Smith 2006: 3-4].

Verejný priestor na základe prístupnosti možno definovať napríklad tak, ako Martin Ouředníček: „Nezastavané priestory v mestách a obciach, ktoré slúžia na rôzne spoločenské účely (napr. ulica, námestie, náves, park). Verejné priestory sú prístupné každému bez obmedzenia a predstavujú dôležité miesta stretávania“ [Ouředníček 2008: 93]. Táto definícia akcentuje ako absenciu regulácie prístupu, tak i funkciu verejného priestoru ako fyzického kontextu sociálnej interakcie, pričom však táto nie je bližšie špecifikovaná. Mark Francis [1989] pokladá v nadväznosti na myšlienky amerického urbanistu Kevina Lyncha prístupnosť za dôležitý predpoklad kvality verejného priestoru. Ak je priestor svojim užívateľom dobre prístupný, je

pravdepodobnejšie, že si k nemu vytvoria väzbu. Francis uvádza tri aspekty prístupnosti: fyzický, sociálny a vizuálny. Fyzická prístupnosť je chápaná ako absencia fyzických bariér, ktoré by zabraňovali vstupu, t. j. plotov, brán, zámkov apod. Priestor je prístupný sociálne, ak neobmedzuje ani neznevýhodňuje žiadne skupiny užívateľov – napr. fyzickou úpravou nevhodnou pre deti, seniorov atď. Aspekt vizuálnej prístupnosti je dôležitý z hľadiska pocitu bezpečnosti užívateľov – Francis uvádza príklad, kedy sa nepriehľadnému parku s vysokými plotmi a kríkmi ľudia vyhýbali a bol naopak vyhľadávaný dílermi drog [Francis 1989: 164].

Problematikou povahy sociálnej interakcie sa v kontexte verejného priestoru podrobnejšie zaoberali napr. severoamerickí sociológovia Lyn H. Lofland [1985] a Erving Goffman [1971]. Obaja autori o verejnom priestore uvažujú ako o priestore, pre ktorý je typické vzájomné stretávanie neznámych jednotlivcov. V prehľadovej stati „Social Life in the Public Realm“ z r. 1989 vychádza L. Lofland zo širšej definície verejného priestoru, ktorá hovorí, že verejný priestor predstavuje sféru mestských sídel, ktorá nie je súkromná, a v rámci ktorej sa prítomní jednotlivci navzájom osobne nepoznajú, resp. sa rozoznávajú len na úrovni sociálnych rolí [Lofland 1989: 454]. Existencia verejného priestoru je následne možná len vďaka určitej miere ritualizovaného symbolického správania. Túto základnú dichotómiu však autorka vzápätí označuje za zjednodušujúcu, nakoľko nevystihuje zložitú empirickú realitu. Riešením môže byť navrhované poňatie tejto dichotómie ako kontinua, prípadne rozšírenie tohto modelu o tretí druh priestoru, ako koná americký sociológ Albert Hunter [1985]. A. Hunter rozlišuje tri typy priestoru, ktoré sa líšia intenzitou a povahou sociálnych vzťahov, druhom sociálnych inštitúcií a charakterom fyzického priestoru. Súkromnej sfére, situovanej v priestoroch domova dominujú blízke vzťahy a silné väzby medzi členmi primárnych skupín. Pre provinčnú sféru sú charakteristické slabé väzby medzi známymi a susedmi v kontexte miestnej komunity a miestnych inštitúcií (napr. obchodov, škôl apod.). Verejná sféra zahŕňa formalizovanú interakciu medzi príslušníkmi celého štátu, pričom táto sféra je situovaná v miestach, ktoré patria „rovnako všetkým a nikomu“ a ich užívanie je založené na občianskych právach [Hunter 1985: 231 – 236]. Čo sa týka symetrie vzťahu práv a povinností, kým podľa A. Huntera v súkromnej sfére prevažujú vzťahy založené na vzájomných záväzkoch, sociálne vzťahy verejnej sféry primárne určujú

občianske práva: „Jedinec je do veľkej miery oprávnený požívať široký rozsah práv občianskej spoločnosti, záväzky voči ostatným a spoločnosti sú značne obmedzené a založené na dobrovoľnosti“ [ibid. 233]. V provinčnej sfére sú potom práva a záväzky jednotlivcov voči spoločnosti i voči sebe navzájom v rovnováhe.

Z vymedzenia verejného a súkromného priestoru založeného na povahe sociálnej interakcie, ktorá sa v týchto druhoch priestoru odohráva, vyplýva, že priestor nie je daný a statický. Sociálna interakcia, konflikt a kontrola priestor naopak neustále vytvárajú v procese vyjednávania. Priestor teda možno nazerať ako výsledok týchto procesov [Pospěch 2013: 93], t. j. ako v čase neustále aktualizovaný konštrukt. Pod sociálnou konštrukciou priestoru rozumie Setha M. Low sociálnu prax, v rámci ktorej individuálni aktéri priestor vytvárajú a následne ho interpretujú, a znova na základe týchto interpretácií konajú. Sociálnu konštrukciu priestoru Setha M. Low odlišuje od sociálnej produkcie priestoru, t. j. vytvárania materiálnej podoby priestoru, v ktorej hrajú úlohu historické, ekonomické a sociopolitické faktory [Low 1996: 863]. Priestor je tak na jednej strane vytváraný prostredníctvom každodenných praktík svojich užívateľov (spôsobom využívania, prisudzovaním významov) a na strane druhej pôsobením „nadosobných“ mechanizmov (napr. mestského plánovania).

2.5 Komunitné záhrady a záhradkárske kolónie

Komunitné záhrady predstavujú popri záhradkárskych osadách a guerrilla gardeningu jednu z foriem mestského záhradníčenia. Ako už bolo povedané, záhradkárske osady sú v českom prostredí známe už približne jedno storočie a sú všeobecne známym fenoménom. Azda preto v odbornej literatúre o záhradkárskom hnutí nie je zjavná potreba tento pojem definovať. Záhradkárskej osade vo všeobecnom ponímaní zodpovedá predstava pozemku, ktorý tvoria oddelené parcely, vyhradené na súkromnú rekreáciu a individuálnu záhradnícku činnosť. Jednotlivé záhradky spravidla obsahujú záhony, skleníky, sady a iné plochy určené na pestovanie a rekreáciu, a okrem nich taktiež menšie stavby určené na uskladnenie náradia, prípadne príležitostné krátkodobé obývanie – záhradné chatky či domčeky.

V českom prostredí mali prvé záhradkové osady tak ekonomickú, ako i sociálnu a rekreačnú funkciu. Záhradkárčenie na prenajatých parcelách predstavovalo prostriedok, ako zaistiť či doplniť spotrebu nedostupných potravín predovšetkým pre chudobnejšie mestské obyvateľstvo, a zároveň napĺňalo rekreačnú a ozdravnú funkciu [Gibas 2013: 50]. Väčšina záhradkárskych osád vzniknutých v ČR v druhej polovici 20. storočia bola spravovaná tzv. základnými organizáciami Českého svazu zahrádkářů (zal. 1944, od r. 1957 ako Český zahrádkářský svaz), dodnes však existuje i množstvo záhradkových osád, ktoré vznikli bez účasti ČZS či z neho po čase vystúpili.

V poslaneckom návrhu zákona o záhradkárskej činnosti, známého ako „záhradkárského zákona“ z r. 2009 je záhradková osada určená ako „soubor zahrádek, staveb a zařízení se společným oplocením a společnou přístupovou cestou k veřejné komunikaci“ [PS PČR 2009: 2]. Hoci návrh zákona explicitne neuvádza, že záhradky sú navzájom oddelené, predstavuje táto forma priestorovej organizácie osady prevažujúcu prax. Svedčí o tom i zmienka Petra Gibasa o prechode na individuálne záhradníčenie z pôvodne spoločného pestovania na ploche Libeňského ostrova.⁵ V podobnom duchu sa o komunitných záhradách vyjadrila jedna zo zakladateľiek organizácie Kokoza o.p.s., ktorá vytvorila jednu z prvých existujúcich komunitných záhrad v Českej republike:

„My boříme trošku v té zahradě ten plot, aspoň symbolicky, už tam nemá každý jen to svoje místo, ale snažíme se dělat i společné věci. Takže [lidé] nemusí na sebe mávat přes plot, ale potkávají se přímo na jednom místě.“⁶

V prípade komunitných záhrad je zhoda v chápaní tohto fenoménu o poznanie slabšia, a to i napriek tomu, že v západnej Európe a v USA existujú isté formy spoločného záhradníčenia už približne rovnaký čas (pričom ako súčasť hnutia komunitného záhradníčenia od 70. rokov 20. stor.). Dôvodom je zrejme fakt, že spoločné záhradníčenie nadobudlo v rôznych obdobiach a na rôznych miestach

⁵ „(...) mezi zahrádkáři se traduje, že se zde [na Libeňském ostrove] lidé nejprve společně starali o jeden velký pozemek, až později rozparcelovaný na jednotlivé zahrádky“ [Gibas 2013]. Ak tak skutočne bolo, záhradný areál na pražskom Libeňskom ostrove možno pokladať za prvú komunitnú záhradu v Čechách.

⁶ Kristina Regalová v relácii *Sama Doma - iVysílání*, Česká televize. Vysielané 31. 3. 2014. Dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/214562220600049/>.

veľmi rozmanité formy. I preto je podivuhodné, ako píše Mary Beth Pudup [2008], že výraz „komunitná záhrada“ sa naďalej používa v akademickej i neakademickej literatúre na označenie všetkého od kultivácie prázdnych pozemkov v susedstve po spoločné záhradníčenie v rámci škôl a väzení.“

Uvedené vystihuje i situáciu novovznikajúcich komunitných záhrad na území Prahy. Komunitné záhrady sa líšia veľkosťou pozemku, ktorý využívajú (od záhonu v rezidenčnom vnútrobloku po značnú časť bývalej záhradkárskej osady), počtom členov (od jednej rodiny po vyše 30 osôb), umiestnením, schémou fungovania, majetkovo-právnymi vzťahmi, mierou spolupráce s ďalšími organizáciami, povahou zakladateľskej organizácie či skupiny. Jediným spoločným menovateľom komunitných záhrad je potom zrejme samotný fakt spoločného pestovania. Takto komunitné záhrady definuje Americká asociácia komunitných záhrad (ACGA): „Akýkoľvek pozemok, na ktorom záhradníči skupina ľudí.“

Pre účely tejto práce budú pre identifikáciu komunitných záhrad použité nasledujúce kritériá [podľa Nettle 2014]: 1. záhrada sa navonok identifikuje ako komunitná záhrada, 2. pestuje alebo má za cieľ pestovať plodiny a rastliny, 3. je založená na dobrovoľnom členstve, 4. je riadená kolektívne alebo participatívne. Uvedené druhé kritérium bude pritom zúžené na pestovanie pre vlastnú spotrebu zapojených členov a nie za účelom komerčného predaja.

2.5.1 Komunitné záhrady v Českej republike

Ako príklad prvej komunitnej záhrady založenej na území Českej republiky sa niekedy uvádza záhrada U Smrku, ktorá vznikla v roku 2004 v Brne – Králově Poli. Záhrada napĺňa predovšetkým rekreačnú a vzdelávaciu funkciu a je vo vyhradených termínoch prístupná verejnosti. V roku 2010 bola v Dendrologickej záhrade v Průhonických otvorená Komunitná záhrada Velvyslanectva USA v Prahe. Záhrada bola založená ako tzv. „people’s garden“, t. j. na princípoch podporovania miestnych komunit, trvalej udržateľnosti a spolupráce rozličných aktérov [Zahradnik 2012, online]. Záhrada je príležitostne prístupná verejnosti a konajú sa tu vzdelávacie

podujatia s tematikou životného prostredia a poľnohospodárstva, organizované pre deti a dospelých. V tejto komunitnej záhrade teda nehospodária samotní obyvatelia viac či menej blízkych mestských oblastí, čím sa záhrada odlišuje od tých, ktoré na území Prahy vznikli v ďalších rokoch.

V roku 2012 to boli produkčná záhrada občianskeho združenia KomPot založená v obci Středokluky, ktorá podporuje myšlienku komunitou podporovaného poľnohospodárstva (KPZ), komunitná záhrada založená organizáciou Kokoza o.p.s. pri kultúrnom centre KC Zahrada na Jižním Městě a komunitná záhrada Prazelenina v Holešovicích v mestskej časti Praha 7. V sezóne 2013 k nim pribudli komunitné záhrady Zebra v Braníku (Praha 4), Ulitej záhon (Praha 3 – Žižkov), Kuchyňka (Praha 8 – Troja), Komunitní zahrádky Žižkov (Praha 3; v sezóne 2014 pod názvom Komunitní zahrádky Žižkov Meduňka). V sezóne 2014 sa otvára komunitná záhrada na Plechárně (Praha 14 – Černý most), a tiež niekoľko projektov, ktoré sa síce samy slovami „komunitná záhrada“ neoznačujú, kritériá spoločného pestovania však do istej miery spĺňajú takisto. Tieto záhradky, či často skôr záhony, sa spravidla nachádzajú vo vnútroblokoch rezidenčnej zástavby či na plochách pred vstupom do obytných domov, a záhradníčeniu sa v nich venujú neformálne skupiny obyvateľov priľahlých domov. V prípade tejto formy mestského záhradníčenia by bolo možné uvažovať o prechodnej forme medzi komunitným a partizánskym záhradníčením.

Medzi mimopražské projekty komunitných záhrad sa radia okrem spomenutej záhrady U Smrku záhrady v Turnove (Zazemí, od r. 2013), Brne (Zahrada v pytli, od r. 2013), Olomouci (Za()hrada, od r. 2013), Havířove (Zahrada Šumbark, od r. 2013), Křižanove pri Velkom Meziříčí (komunitná záhrada pri Voľnočasovom centre, od r. 2014), Chomutove (Zelená komunitní zahrada) a Českom Těšíne (Zahrádky bez hranic/Ogródky bez granic, od r. 2014).

3 METODOLÓGIA

3.1 Vymedzenie skúmanej populácie

Vzhľadom na cieľ a možnosti práce, a taktiež na uvedené teoretické východiská a prostriedky výskumu, sa ako vhodný dizajn výskumu ukázalo kvalitatívne šetrenie.

Skúmaná populácia bola určená na základe charakteristiky, ktorú možno zjednodušene pomenovať „členovia pražských komunitných záhrad.“ Pod týmto emickým termínom rozumiem skupinu jednotlivcov, ktorí sa vo svojom voľnom čase (t. j. nie za účelom zárobku) venujú mestskému záhradníčeniu na pre tento účel vyhradených miestach v rámci viac či menej organizovaných aktivít. Títo aktéri zdieľajú spoločnú aktivitu (hoci v niektorých prípadoch vykonávanú samostatne), spoločné zdroje a spoločné územie. Za jednotku pozorovania boli zvolené skupiny a jednotlivci ako členovia týchto skupín, pohybujúci sa v priestore aktérsky označovanom ako „komunitná záhrada.“

Z množstva uvedených existujúcich a vznikajúcich komunitných záhrad na území Prahy boli vybrané dve komunitné záhrady: Zahrada na Jižním Městě pri KC Zahrada (Praha 11) a komunitná záhrada Kuchyňka (Praha 8). Dôvodom pre výber Zahrady na Jižním Městě bola skutočnosť, že je najdlhšie existujúcou komunitnou záhradou na území Prahy a od svojho vzniku sa nachádza na rovnakom mieste a zároveň sú niektorí jej aktuálni členovia členmi od jej založenia, t. j. v sezóne 2014 už tretí rok. Väčšina jej členov taktiež býva v blízkosti komunitnej záhrady. Bol teda dôvod predpokladať, že si k priestoru komunitnej záhrady už stihli vytvoriť hlbšiu väzbu [cf. Tuan 1976: 17-18]. Druhá sledovaná komunitná záhrada – KZ Kuchyňka – sa naopak nachádza takpovediac vo fáze vzniku. Je budovaná v rámci iniciatívy zdola obyvateľmi príľahlých mestských štvrtí, a to na pozemku, na ktorom v minulosti stála záhradkárská kolónia. V prípade tejto záhrady bola dôvodom k jej výberu pre realizáciu výskumu skutočnosť, že v období šetrenia prebiehal proces participatívneho plánovania záhrady a zároveň sa v priestore záhrady jej členovia už aktívne venovali záhradkárskej činnosti. Toto formatívne obdobie sa tak javilo ako príležitosť sledovať proces utvárania nielen fyzickej podoby záhrady, ale

predovšetkým sociálne procesy ustanovovania miesta [cf. Tuan 1991] a vzniku miesta z priestoru [cf. Relph 1976].

Členská základňa oboch sledovaných komunitných záhrad prešla v priebehu prechodu od sezóny 2013 do sezóny 2014 určitými zmenami. Menil sa počet členov, miera ich participácie a konkrétne zloženie členstva. Vo všeobecnosti však platí, že väčšinu členov komunitných záhrad tvoria ženy a najvýraznejšie sú zastúpené vekové skupiny 20-35 a 50-65. Časť členov sa do komunitných záhrad zapojila individuálne, častejšie je však zapojenie párov a rodín s malými deťmi (do 10 rokov veku).

3.2 Metodologický postup a priebeh terénneho výskumu

Výskum bol realizovaný v období od mája 2013 do apríla 2014. V prvej fáze (máj – jún 2013) boli s použitím údajov získaných z mediálnych výstupov z databázy ANOPRESS, internetových zdrojov a zo sledovania diskusných podujatí na tému komunitných záhrad identifikované existujúce a plánované komunitné záhrady na území Prahy. Koncom sezóny 2013 (t. j. vo väčšine komunitných záhrad na prelome mesiacov september a október) boli oslovené kontaktné osoby jednotlivých záhrad a následne realizované prvé prieskumné návštevy piatich komunitných záhrad, pričom šlo zakaždým o návštevu pri príležitosti stretnutia členov. V priebehu týchto návštev bolo vykonávané pozorovanie s rôznou mierou participácie (pasívnou/ miernou/ aktívnou), mapovanie priestoru záhrad a neformálne rozhovory s členmi komunitných záhrad. V novembri 2013 boli z kontaktovaných a navštívených komunitných záhrad vybrané dve pre ďalší výskum (zdôvodnenie vid' 3.1).

Pred začiatkom sezóny 2014 boli s tromi členmi Zahrady na Jižním Městě a tromi členmi Komunitnej záhrady Kuchyňka realizované pološtruktúrované rozhovory, t. j. spolu šesť rozhovorov. Pološtruktúrovaným rozhovorom v štyroch prípadoch z celkových šiestich predchádzali neformálne rozhovory a interakcia v priebehu pozorovania v komunitných záhradách. Celkom tak boli metódou pološtruktúrovaného rozhovoru dotazovaní dvaja respondenti a štyria informátori, z ktorých dvaja sa stali v priebehu výskumu kľúčovými (šlo o zakladajúcich členov,

resp. koordinátorov komunitných záhrad). Záznamy rozhovorov v dĺžke 40 až 80 minút boli doslovne prepísané do protokolov a anonymizované. Prepismi bolo získaných takmer 120 normostrán materiálu.

Tematické okruhy rozhovorov boli formulované s ohľadom na teoretické východiská práce a boli doplnené o niektoré témy získané analýzou mediálnych výstupov. Tieto tematické celky sa týkali aktérskeho pohľadu na fenomén mestského záhradníčenia, motivácie k tejto aktivite a funkcií, ktoré napĺňa pre jednotlivcov i spoločnosť, doterajších skúseností s (komunitným i iným) záhradníčením s dôrazom na každodenné praktiky a sociálny život, vzťahy k miestu komunitnej záhrady a jeho priestorovému kontextu a predstáv a prianí s ohľadom na budúcnosť komunitnej záhrady a vlastné pôsobenie v nej. V úvode rozhovoru bola aplikovaná doplnková metóda vo forme mentálneho mapovania [Lynch 1960, Pauknerová 2013]. Účelom mentálneho mapovania bolo získať aktérsky opis priestoru a emické toponymá používané pre označenie prvkov v priestore. Respondenti a informátori boli požiadaní, aby na čistom papieri formátu A4 vizuálne stvárnil komunitnú záhradu, ktorej sú členom.⁷ Po dokončení mapy nasledoval krátky rozhovor, v ktorom autori mapu predstavili a vysvetlili, čo reprezentujú jednotlivé prvky. Rozhovor o mape sa ukázal byť užitočným prostriedkom, ako respondenta či informátora pripraviť na nasledujúci pološtruktúrovaný rozhovor, a často z neho i vyplynula diskusia nad niektorým z načrtnutých tematických okruhov.

Už pri transkripcii nahrávok sa vo výpovediach respondentov a informátorov začali rysovať niektoré kategórie. Po dokončení prepisov boli vytvorené dáta v prvej fáze okódované podľa všeobecných tematických okruhov, ktoré tvorili základnú osnovu vedenia pološtruktúrovaných rozhovorov [Bernard 2006: 501]. Boli to nasledujúce okruhy: (1) komunitné záhrady – emická perspektíva, (2) motivácia k participácii na komunitnom záhradníčení, (3) každodennosť v komunitných záhradách, (4) sociálne väzby v komunitných záhradách, (5) hodnoty, priania a očakávania, (6) priestor. Tieto kódy som následne aplikovala pri podrobnom čítaní

⁷ Túto úlohu prijali štyria dotazovaní záhradníci, v jednom prípade bola mentálna mapa vytvorená a odovzdaná ex post.

prepísaných rozhovorov, pričom som sa v texte zameriavala na príklady, ktoré sa týkali tematických okruhov rozhovorov [ibid.]. Ukázalo sa, že niektoré tematické okruhy tak, ako boli definované v prvej fáze analýzy, sa vo výpovediach respondentov čiastočne obsahovo prekrývajú. Konkrétne šlo o emické porozumenie fenoménu komunitných záhrad (1) a motivácie k spoločnému záhradníčeniu a funkcie (2), ktoré táto aktivita napĺňa pre jednotlivcov i spoločnosť. Tematický okruh priestor (6), súčasťou ktorého bola identifikácia väzby k miestu, sa zároveň prekrýval s hodnotami a očakávaniami s ohľadom na vytváranie priestoru a prírannami týkajúcimi sa jeho budúcej podoby a spôsobov využívania. Z tohto dôvodu bolo žiaduce prvotné kódy revidovať.

Pri detailnejšom skúmaní získaného materiálu som sa preto zamerala na identifikáciu zhľukov tém a významových kategórií, pričom som sa sústredila na jednej strane na vyhľadávanie všeobecných kategórií vyplývajúcich z výpovedí, a na druhej strane kategórií, ktoré sa týkali teoretického predporozumenia problému. Všeobecné vzorce, ktoré sa vo výpovediach opakovali, vytvorili hlavné kategórie analýzy. Tieto kategórie boli pomenúvané pomocou metódy otvoreného kódovania a pokiaľ bolo možné pomocou kódovania *in vivo*. Najčastejšie diskutovanými kategóriami boli *sociálny rozmer* komunitného záhradníčenia, *pestovanie* ako voľnočasová aktivita, *pestovanie* ako prostriedok potravinovej nezávislosti, ďalšie spôsoby trávenia voľného času, sociokultúrne *trendy*, vnímanie miesta, *príroda v meste*, otvorenosť priestoru verejnosti.⁸ Zaznamenané kategórie získané teoretickým predporozumením boli emická toponymia, narativizácia minulosti miesta, priestorové praktiky, sociálna konštrukcia miesta, subjektívna skúsenosť s miestom, stotožnenie s miestom (*insidness*). Dáta v uvedených kategóriách boli následne porovnávané, pričom pozornosť bola venovaná predovšetkým ich vzájomným súvislostiam, a taktiež negatívnym prípadom a náznakom sociálneho konfliktu [Bernard 2006: 492-4]. V tomto procese vyplynuli z dát štyri hlavné témy: (1) komunitné záhrady ako miesto vytvárania kolektivity; (2) komunitné záhrady ako nástroj mediácie vzťahu k miestu a mestu; (3) komunitné záhrady ako miesto na

⁸ Výrazy zvýraznené kurzívou označujú kategórie *in vivo*.

pomedzí verejného a súkromného priestoru v emickej perspektíve [Low 1996]; (4) sociálna konštrukcia priestoru komunitných záhrad.

V priebehu zimy 2013-2014 bolo taktiež realizované pozorovanie pri plánovacích stretnutiach Komunitnej záhrady Kuchyňka konaných na pozemku záhrady i v iných priestoroch a počas propagačných podujatí organizovaných skupinou členov. Ďalšie príležitosti k realizácii pozorovania sa naskytili vďaka skorému nástupu jarného počasia i počas záhradných prác v oboch komunitných záhradách v mesiacoch február a marec 2014.

Pozorovanie bolo vykonané v intenciách Spradleyho konštrukcie sociálnej situácie určenej tromi prvkami: miestom, aktérmi a aktivitami [Spradley 1980: 39-40]. Z pozorovaní boli vedené záznamy s informáciou o čase a mieste pozorovania, zúčastnených aktéroch, témach rozhovorov a pozorovaných aktivitách a interakciách. Pri pozorovaniach vykonaných v priestore komunitných záhrad boli taktiež zaznamenávané priestorové praktiky. Pre lepšiu predstavu priestorového kontextu a kontextu ich vzniku nasleduje krátke uvedenie oboch sledovaných komunitných záhrad.

3.2.1 Komunitná záhrada Kuchyňka

Rozlohou najväčšia z pražských komunitných záhrad sa nachádza na svahu v oblasti Troje. Pozemok v katastrálnom území Libeň leží v oblasti s miestnym názvom Kuchyňka odvodenom od názvu usadlosti stojacej na pril'ahlej parcele. Pôvodne viničná a záhradná usadlosť bola vybudovaná v 18. storočí [Lašťovková 2001: 170]. Nezastavané plochy boli už v minulosti využívané na poľnohospodárske účely:

„Původ názvu Kuchyňka není zcela jasný. Kuchyňským statkem byla zvána zahrada, která dodávala zeleninu zejména pro kuchyňské účely, tedy pro přímé vaření pokrmů. V případě vinice tento účel nepřipadá v úvahu, je však možné, že vedle vinice se zde nacházela i taková kuchyňská zahrada“ [ibid. 171].

V 50. rokoch 20. storočia vznikla v mieste dnešnej komunitnej záhrady záhradková osada, dovtedy slúžilo ako lúka. Záhradková osada v priebehu 90. rokov prestávala existovať a definitívne zanikla s odchodom posledných záhradkárov

približne pred desiatimi rokmi (majiteľka pozemku, osobná komunikácia). Po opakovaných neúspešných pokusoch o využitie pozemku na založenie lesnej škôlky apod. zo strany vlastníkov bola časť parcely prenajatá pre účely vybudovania prírodnej komunitnej záhrady. Na mieste komunitnej záhrady dodnes stoja zvyšky záhradných domčekov, v hornej časti parcely bol zachovaný ovocný sad s niekoľkými záhradnými domčekmi, danými vlastníkom pozemku do užívania a obývania skupine cca 4-5 bezdomovcov.

Komunitná záhrada bola na tomto mieste založená v roku 2013 občianskym združením Kuchyňka. Deklarovaným cieľom združenia je vybudovať zdieľanú záhradu, ktorá má fungovať na princípe ekologického poľnohospodárstva a ekonomickej nezávislosti. Produkcia záhrady má čiastočne pokrývať spotrebu potravín členov, čo dokladá snahu o potravinovú suverenitu. Zjavná je i snaha o rozvoj sociálneho rozmeru komunitnej záhrady, ktorý spočíva v princípoch solidarity, konsenzu a aktívneho zapojenia členov [o. s. Kuchyňka 2013b, online].

V marci 2014 bolo členom komunitnej záhrady 18 osôb (vrátane vlastníka pozemku), pričom v súčasnosti je záhrada otvorená novým členom. V praxi však záhradu využíva viac osôb, nakoľko je prístupná i ostatným členom domácností jednotlivých členov [o. s. Kuchyňka 2013a, online].

3.2.2 Zahrada na Jižním Městě

Komunitná záhrada na Jižním Městě sa nachádza na jednom z najrozľahlejších a zrejme i najznámejších panelových sídlisk v Českej republike, vybudovanom v 70. rokoch 20. storočia. Plocha využívaná na komunitné záhradníčenie je vo vlastníctve mestskej časti Praha 11 a je časťou areálu kultúrneho a komunitného centra Zahrada KC, ktorého činnosť prevádzkuje organizácia Kulturní Jižní Město o. p. s. založená Mestskou časťou Praha 11.

Prvé pokusy o záhradníčenie v tomto areáli sa odohrali už v roku 2010 v rámci environmentálneho festivalu Země – Město. V projekte „Public gardening“ bol akcentovaný umelecký rozmer sadenia rastlín ako zásahu do verejného

priestoru [Kulturní Jižní Město 2010: 11]. Komunitná záhrada bola založená v roku 2011 po získaní grantu. Záujem verejnosti spočiatku nespĺnil očakávania, napriek tomu však projekt pokračoval a v sezóne 2012 sa do koordinácie komunitnej záhrady zapojila organizácia o. p. s. Kokoza, ktorá záhradu spravuje dodnes. So zapojením o. p. s. Kokoza nastala v komunitnej záhrade i zmena v organizácii pestovania. Nakoľko sa pôvodný model pestovania na spoločných záhonoch neosvedčil⁹, bol pozemok vyhradený na záhradníčenie rozdelený na individuálne záhony označené menovkami, na ktorých každý člen, pár či rodina hospodári samostatne. Spoločný ostal jeden záhon určený na pestovanie bylín. Bylinky na ňom vypestované sú k dispozícii nielen členom záhrady, ale i verejnosti [Blog – Kokoza, online 18. 11. 2013]. Okrem záhonov sa na pestovanie využívajú i boxy umiestnené pri stene budovy kultúrneho centra, v roku 2012 bolo možné využívať i strechu. Dôležitým prvkom záhrady je kompost. Ten slúži primárne komunitnej záhrade, ale prispievajú naň i obyvatelia sídliska.

Deklarovaný zámer projektu komunitnej záhrady spája ekonomické a ekologické motivácie so sociálnymi.¹⁰ V roku 2012 mala komunitná záhrada cca 20 pravidelných členov [Blog – Kokoza, online 12. 2. 2013], podobne v roku 2013. Do sezóny 2014 sa prihlásilo približne 30 záujemcov, kvôli čomu museli byť pestovacie plochy rozšírené. Členmi komunitnej záhrady sú od jej otvorenia takmer výlučne miestni obyvatelia, obmena členskej základne je napriek tomu značná – od sezóny 2012 predstavuje stálu skupinu členov cca 5-7 osôb [koordinátor komunitnej záhrady, osobná komunikácia].

4 EMPIRICKÁ ČASŤ

Táto kapitola je pokusom s pomocou príkladov zaznamenaných počas terénneho výskumu (konkrétne pomocou citácií úryvkov z pološtruktúrovaných rozhovorov

⁹ „Permakulturní záhonek, o který by se zájemci společně starali a sklízeli z něho úrodu, se nám příliš neosvědčil,“ přiznává Radka Spěváčková, zaměstnankyně kulturního centra, která měla projekt v loňském roce na starosti“ [Víkend: Magazín HN, 20. 4. 2012].

¹⁰ „Hlavním cílem projektu je vytvořit pro lidi, kteří nemají vlastní zahradu, a přesto by si rádi něco vypěstovali, prostor, kde mohou společně zasadit zeleninu, bylinky nebo drobné ovoce a získat tak nejenom zkušenost s pěstováním, ale i přátele, s kterými se o ni podělí“ [Projekty – Kokoza, dostupné <http://www.kokoza.cz/projekty/>].

a úryvkov zo záznamov pozorovania) a teoretických prostriedkov uvedených v kapitole 2 zhrnúť relevantné výsledky, ktoré by mohli viesť k porozumeniu čiastkových výskumných problémov načrtnutých v úvode práce.

4.1 „Sdílení nějakého prostoru, nějakého směřování“: Komunitné záhrady ako priestorový kontext formovania sociálnych vzťahov

V komunitných záhradách je okrem samotného pestovania plodín a rastlín výrazným motivačným faktorom spoločenský život, ktorý sa v ich kontexte odohráva. Táto motivácia je zakladateľmi a organizátormi projektov komunitných záhrad spravidla artikulovaná ako „sociálny rozmer“ či „pestovanie susedských vzťahov.“¹¹

Já jsem na první setkání šel s tím, že tam bude strašně moc lidí zapálených do zahrady a do nějakého semenění a nějakého rytí tý zahrádky a do kompostování [...], což se na jednu stranu potvrdilo, ale na druhou stranu to první setkání bylo v podstatě jenom o tom povídání si s těma lidma. To mě hrozně překvapilo, tak to si pamatuju z toho prvního seznámení, že *vlastně vůbec nešlo o tu zahradu, ale o to, že Kokoza to chtěla právě o tom sdílení mezi těma lidma, abysme se seznamovali na tý Praze 11.* (Lukáš, zvýrazenie autor)

S takto konkretizovanou náplňou (t. j. vzájomné spoznávanie sa susedov, rozširovanie sociálnej siete v mieste bydliska) často korešpondujú i očakávania jednotlivcov, ktorí sa komunitnému záhradníčeniu venujú:

[J]e tam hodně třeba starších lidí, který třeba maj, možná vyhledávaj [komunitné záhradníčenie] třeba z nějakého toho sociálního důvodu, že prostě chtěj bejt s nějakýma lidma. (Marek)

Záhradníčenie je tak vnímané ako spoločná (a spoločenská) aktivita, ktorá presahuje záhradníkov pôvodný zámer pri zapojení do projektu:

Mně v první fázi šlo o to pěstování, o to vlastní pěstování někde něčeho a tady jsem se dostal k tomu rozměru sociálnímu, to znamená k tomu, že je to i hodně

¹¹ Formulácia „pestovanie zeleniny a susedských vzťahov“ je prisudzovaná Matějovi Petránkovi, zakladateľovi pražskej komunitnej záhrady Prazelenina [Lankašová 2013:7]. Táto formulácia prenikla do diskurzu komunitných záhrad reprodukciou v masmédiách a prostredníctvom propagačných aktivít skupín sústredených okolo projektov komunitných záhrad.

o těch lidech, s kterejma se tam člověk potká, s kterejma tam pak pěstuje, s kterejma se tam setkává. (Marek)

Vo výpovediach respondentov sa odráža i vnímanie potreby nadväzovania sociálnych vzťahov prostredníctvom významnej interakcie v mieste bydliska ako reakcia na individualizáciu a anonymizáciu ako rysy transformácie spoločnosti v deväťdesiatych rokoch 20. storočia:

[M]ám dojem, že lidem hrozně chybí u nás po těch „divokej devadesátejch letech“, kdy se všichni totálně odklonili od nějakých společných věcí a všichni se zasytili doma totálně a ve svých věcech, tak si myslím, že lidem chybí pocit sounáležitosti v tom místě, kde bydlej – mně to tak přijde, teda a mě asi možná taky trochu. [...] [T]o město k tomu tak jako svádí, že jo, k nějaký anonymitě a k vytrženosti a k tomu, že se člověk vlastně baví jenom s lidma, který on si tak nějak jako vybere v průběhu života a tohle je – jak je to založený na nějakým společným cíli, tak je to [...] pro mě to je hrozně zajímavý, protože tam potkám strašně moc lidí, se kterými bych se jinak asi úplně nějak jako na ně nenarazila [...] [H]odně lidi zdůrazňovali, že chtěj dělat něco dohromady, s jinejma lidma, takže to bych řekla, že je asi takový nejlákavější na tom. (Sára)

Spoločný cieľ a vyhľadávanie jednotlivcov s podobnými záujmami predstavuje základ pre nadviazanie interakcie, predovšetkým komunikácie:

[V]lastně vy se máte o čem bavit. To je jak když má člověk třeba psa. Tak prostě jak ti pejskaři k sobě tíhnou, tak prostě tady víte, jak začít tu konverzaci, o čem se vlastně budete bavit, jak to prostě začít. A s tím souvisí jako i ty aktivity té – nechci říct komunity, ale těch lidí kolem [...]. (Irena)

[T]y lidi mají jeden společnej zájem a nad tím zájmem se můžou potkávat. A jak ten zájem je společnej, tak z něho vyplývají i ty další společný aktivity. (Irena)

Spoločné voľnočasové záujmy a konverzačné témy však samy o sebe nemusia postačovať na nadviazanie viac než príležitostnej interakcie a významnejšej sociálnej väzby. Na rozdiel od vyššie citovanej analógie s interakciou medzi majiteľmi psov je v nasledujúcom úryvku zjavný rozdiel vo vnímaní náhodného stretávania a väzieb získaných prostredníctvom zapojenia do komunitnej záhrady:

[J]á mám malý dítě a postupně se dostávám do vztahů díky tomu dítěti, třeba do vztahů jako komunita, ve který bydlím, bydlím v paneláku, tam jsou nějaký lidi, sousedí, pak ty, který potkáš na různých aktivitách, který potkáš na pískovišti, ale ty lidi, který potkáš u zahradničení, to jsou ještě jako užší vazby. (Jana)

Ako príčinu rozdielu medzi uvedenými druhmi sociálnych vzťahov určuje informátorka spoločné úsilie a častosť interakcie:

Máme spoločnej cieľ. A dosahujem ho nějak. Tím myslím, že to je. A trávíme spolu taky docela dost času, vídáme se opakovaně. Když chodíš na pískoviště se stejnýma mamínama, tak sleduješ jenom příběh toho dítěte, a to tě může trochu nudit [...] Jako já tím [starostlivostí o vlastní dítě] naprosto žiju, jo? Ale potřebuju dělat taky něco jinýho. Tam si myslím, že je ten další příběh. Sledujeme společně počasí, pozemek, prostě všechno. Tak to si myslím, že nás poutá k sobě. (Jana)

Na to, aby boli sociálne vzťahy, ktoré informátorka nadväzuje v priebehu rozličných aktivít a životných situácií vnímané ako významné (silnejšie) väzby, je potrebné, aby sociálna interakcia bola pre jednotlivca významná v zmysle zdieľanej intencionality a zároveň opakovaná, častá a trvajúca počas dlhšieho obdobia:

[J]á mám totiž dojem, že Češi jsou takový, že děsně trvá, než naváží intenzivnější vztah s někým, [...] a než někoho znáš natolik dlouho, abys mu řekla, „hele, tak pudem na pivo?“ tak to vlastně děsně trvá, a to si myslím, že časem třeba nějak přijde. [P]řes nějakou ten pravidelný styk. (Sára)

Ako ďalšie faktory kľúčové pre utváranie silnejších väzieb v rámci skupiny komunitných záhradníkov sa ukazujú zdieľanie pozitívnych a negatívnych výsledkov a dôsledkov záhradníckych aktivít, a taktiež vzájomná pomoc, solidarita a zdieľané emócie:

[T]a skupina sdílí i ta negativa i ta pozitiva, víš, že si můžem společně poplakat, že nám to sežrali slimáci [...] Když to člověk dělá sám, tak si tam bude sám brečet nad tím záhonkem, a takhle my to prostě sdílíme. [...] Když je tam víc lidí, tak to je větší sranda. (Jana)

A samozřejmě, když tam třeba někdo [z členov komunitnej záhrady] přijde, tak tam zalije všem, to je jasný. (Irena)

[J]ako relativně zdravá osoba tam funguju i fyzicky, prostě fyzická síla, tam jsou lidi, který jsou třeba trochu omezený fyzicky, nebo už starší [...] i z tohletoho mám dobrej počt, že tím třeba člověk umožní [záhradničit] i lidem, který by to jinak měli komplikovanější. (Marek)

Z posledného uvedeného úryvku je zjavné, že komunitné záhrady sú miestom stretávania jedincov, medzi ktorými môžu existovať značné statusové rozdiely vyplývajúce z veku a zdravotného stavu, a okrem uvedeného i z povolania, vzdelania, genderu, rodinného stavu, politického názoru apod. Z diverzity záhradníckych

skupín môžu vyplývať tak situácie hodnotené pozitívne, ako aj náznaky konfliktu. Medzi pozitívne prijímané patrí príležitosť rozširovať vlastnú sociálnu sieť a konfrontovať tak vlastné postoje a hodnoty s ďalšími aktérmi:

[M]ám nějakou aktivitu, která je trochu jiná, než to, co dělám se svejma kamarádama, známejma, a potkávám se tam třeba s jinýma generacema, nebo úplně s jinýma lidma, který [...] žijou úplně jinak než já, nebo než lidi, který znám, kde to máme podobně. Tak tohle je určitě přínosný, člověk pozná jiný možnosti, ty lidi maj úplně jiný starosti a člověk díky tomu nahlídne jinak na svý pocity, nebo na svý starosti, o kterých si myslí, jak jsou strašný a pak zjistí, že to třeba tak není zdaleka. (Marek)

Naopak náznaky potenciálneho konfliktu vyplývajú z hodnotových a politických orientácií, ale i zo spomínaných zdravotných obmedzení a životného štýlu jednotlivcov. V jednej zo sledovaných komunitných záhrad sa názorové odlišnosti objavili v priebehu plánovacích stretnutí a týkali sa budúcej materiálnej podoby pozemku a vybavenia záhrady, a taktiež konkrétnych spôsobov jej financovania. Komunitná záhrada sa však rozhoduje na princípe konsenzu, ktorý jej členovia prijali. Nutnosť dosiahnuť zhodu ilustruje debata, či na záhrade umiestniť včelie úle. Spoločenstvo členov komunitnej záhrady stálo pred rozhodnutím medzi hospodárskym rozvojom záhrady, t. j. kolektívnym záujmom, a záujmom jednotlivca:

Budeme mít včely. Ještě se to musí vnitřně prodiskutovat, protože někdo má alergii, ale říkal, že tomu nechce bránit. [...] Já jsem taky pro, ale chápu, že alergik to má těžší, nebudeme ho do toho nutit, takže si to musíme vnitřně prodiskutovat, protože to máme postavený na principu konsenzu, že se všichni musíme shodnout. (Jana)

Vo vzťahu jednotlivca a spoločenstva prináša dianie v komunitných záhradách taktiež zaujímavé poznatky. Ako už bolo uvedené, diverzita členov komunitných záhrad predstavuje príležitosť rozšíriť vlastnú sociálnu sieť o jedincov žijúcich odlišným životným štýlom a obohatiť sa tak o priame i sprostredkované skúsenosti a znalosti týkajúce sa nielen záhradkárčenia. V nasledujúcej ukážke odpovedá informátorka na otázku, ako sa jej vnímanie zanedbaného pozemku komunitnej záhrady zmenilo od prvotného negatívneho k pocitu, ktorý informátorka už skôr počas rozhovoru označila ako „vlastnickej pocit“:

Já bych řekla, že v první řadě je to fakt společenstvím těch lidí, a tím společným zájmem. [...] Já vím, že tak teď nevypadám, jo, nebo že ani tam tak nevypadám, ale já jsem docela introvertní osoba, která nerada se projevuje na veřejnosti. [T]akže jsem si říkala, když jsme tam prvně šly, že se budu držet v pozadí a v ústraní, a že tak jako jenom poslouchat, co ostatní říkají, protože nic o tom nevím, ničemu nerozumím. [...] A pak najednou to úplně samo vyplynulo, že jsem řekla „já budu pokladník“ a „já budu tohle, a já budu tamto a já udělám tohle“ a prostě úplně mě to společenství vtáhlo a z toho introverta, který ve skutečnosti jsem, tak najednou prostě je to naopak. (Eva)

Položená otázka síce smerovala k vývoju subjektívneho vnímania miesta prostredníctvom zapojenia do spoločenstva ľudí, domnievam sa však, že v odpovedi je artikulovaný skôr vývoj subjektívneho postoja k danému spoločenstvu a (neočakávaná, ale vítaná) zmena predpokladanej miery a druhu participácie informátorky na živote tohto spoločenstva. Vnímanie vlastnej identity („introvertní osoba, ktorá sa nerada projevuje na verejnosti“) tak prešlo vývojom, na konci ktorého informátorka zaujala v spoločenstve pre seba netypickú rolu. Je pritom dôležité, že sa tento proces odohral v priestorovom a sociálnom kontexte komunitnej záhrady. Ako už bolo povedané, podľa E. Relpha [1976] je väzba k miestu dôležitým zdrojom individuálnej identity a prostredníctvom nej zdrojom identity komunity.

Otázku zmyslu a obsahu pojmu „komunita“ možno pri štúdiu komunitných záhrad obísť len ťažko, a domnievam sa, že krátko sa pri nej pozastaviť je prínosné i pre predmetný výskum. Ako sa k tomuto pojmu vzťahujú sami komunitní záhradníci? V reakcii jednej z respondentiek sa rysuje negatívne predporozumenie tomuto pojmu:

Já myslím, že ty „komunitní zahrady“ je dost *zavádějící pojem* [...] Je to pro mě trošku – nevím úplně, jestli pejorativní, ale *má to trošku negativní konotace*. Že spíš jako komuna, komunita, nějaká sekta a třeba jako „komunitní zahrada“ mně moc nesedí, mně to přijde takový *hysterický v tom berlínském stylu*. (Irena, zvýraznenie autor)

Táto negatívna predstava však nekorešponduje so subjektívnou skúsenosťou participácie v komunitnej záhrade. Respondentka sociálnu interakciu oceňuje a vyhľadáva, ako je zjavné z jej prianí a identifikácie aspektu komunitnej záhrady, ktorého absenciu by pociťovala najintenzívnejšie:

Asi bych jako zvětšila ten pozemek, ale ne na úkor těch druhých [...] Aby tam každý měl svého místa trochu víc, ale aby to zase bylo takhle pospolu, což je hrozně příjemný. (Irena)

[M]ně by chybělo určitě to potkávání, protože tu zahrádku bychom si mohli udělat i před nebo za domem, kdybychom se o to víc snažili. (Irena)

Okrem ojedinelého negatívneho chápania je vo výpovediach ostatných informátorov a respondentov pojem „komunita“ vnímaný pozitívne a artikuluje sa prostredníctvom nasledujúcich aspektov (1) zdieľaný fyzický priestor, (2) silné väzby, (3) spoločné aktivity, (4) spoločné hodnoty a ciele, (5) častá a opakovaná interakcia. V nasledujúcich ukážkach sú identifikované aspekty zvýraznené kurzívou.

Já myslím, že svým způsobem je to seskupení lidí, který už se tam třeba dva roky opakuje (5), nebo minimálně základ pěti-sedmi lidí [...] mají k sobě blíž (2), s těma už jsme podnikli nějaký mimozahradnický akce (3), nebo takový větší posezení. Ale je to v rámci toho prostoru tam (1). (Marek, zvýraznenie autor)

Představím si pod nima sdílení. *Sdílení nějakýho prostoru* (1), *nebo směřování* (4), ale ve společnosti, že to není jenom o tom člověku, který se rozhodne pěstovat sám jako individuum, ale že to bude *s někým sdílet a s někým se setkávat* (5). (Lukáš, zvýraznenie autor)

Já myslím, že komunitní – jakože komunita *dělá společnou věc* (3, 4). V tomhle případě je to zahradničení. [...] Já myslím, že by tam měly bejt trošku *přátelštější vazby* (2) než jenom “Dobrý den” a “tady vysadíme”, že z toho vyplyne, že se ty lidi trošku sblíží. (Jana, zvýraznenie autor)

Aktérska perspektíva pojmu “komunita” a jeho zložiek implicitne či explicitne vyjadrená v uvedených úryvkoch korešponduje s definíciou, ktorú od autorov Davida W. Minara a Scotta Greera preberá i Edward Relph pri uvažovaní o vzťahu medzi miestom a spoločenstvom: „Medzil'udské vzťahy, na ktorých sa zakladajú *pocity záväzku a totožnosti* (2) sa najskôr vyskytnú medzi ľuďmi, *zdieľajúcimi jeden kus zeme* (1). Už len skutočnosť, že *žijú spolu* (3, 5), dáva vzniknúť spoločným problémom, ktoré ich nútia nájsť *spoločný pohľad* (4) a vytvoriť organizačné mechanizmy spoločného konania“ [Minar a Greer 1969: 47, cit. in Relph 1976: 33].

4.2 „Mít nějaké kousek země v Praze“: Komunitné záhrady ako mediácia subjektívneho vzťahu k mestu a prírode

Edward Relph o vzťahu človeka k miestu píše: „Prislúchať k miestam a mať k nim hlbokú väzbu je významná ľudská potreba“ [Relph 1976: 38]. Pociťujú túto potrebu príslušníci modernej spoločnosti, obyvatelia miest? Čo mestského človeka motivuje „hrabať sa v hline“?

Tak mě třeba ke guerilla gardeningu přivedlo to, že jsem se tady ocitla v Praze a vždycky jsem bydlela na venkově a prostě mi to začalo chybět, nějak jsem chtěla zahrádku, mít nějaké kousek země v Praze a hrabat se v zemi. (Jana)

Z výpovede Jany je zjavná potreba vrátiť sa k známej aktivite, ktorej nedostatok začala pociťovať po príchode do mesta. Je však možné podobnú motiváciu nájsť i u jedincov, ktorí prežili v meste celý život? Takmer storočie trvajúce záhradkárske hnutie nasvedčuje tomu, že to tak skutočne je, a záhradky sú pravdepodobne jediným miestom v meste, kde možno zaznamenať „intenzívne ľudské premietanie sa do miesta“ [Petr Gibas, panelová diskusia, 16. 7. 2013]. Ako sa tento vzťah k miestu vytvára? Edward Relph hovorí o stotožnení s miestom ako o zasvätenosti (*insideness*) [1976: 49-54]. Stotožňujeme sa tak s miestom, na ktorom sa cítime – ľudovo povedané - „ako doma.“ V čom tento pocit spočíva? „Je to rozdiel medzi bezpečím a ohrozením, kozmom a chaosom, ohradením a vystavením, či jednoducho medzi tu a tam.“

Explicitne pomenovaný pocit bezpečia ako dôležitý aspekt celkového vnímania miesta v priestore komunitnej záhrady som zaznamenala počas viacerých pološtruktúrovaných rozhovorov. Okrem toho je v prípade záhrady Kuchyňka i častou témou konverzácií odohrávajúcich sa priamo v záhrade. Dôvod, prečo má bezpečnosť pre členov tejto komunitnej záhrady zvláštnu relevanciu, je zrejme skutočnosť, že sa nachádza na pomerne veľkej ploche, jej horná časť a okraje sú značne nepriehľadné (a miestami nepriestupné) kvôli neupravenej vegetácii, a niekoľko zvyšných záhradných domčekov obývajú bezdomovci. Tieto skutočnosti vzbudzujú často medzi známymi, susedmi záhradníkov a niektorými sporadickými návštevníkmi záhrady obavy o ich bezpečnosť, no väčšina pravidelných členov Kuchyňky má z jej priestoru práve opačné pocity:

[V]ím, že třeba někdo se tam bojí, ale já ten pocit úplně – jako nebojím se tam, protože ten svah je přehlednej, tak mám pocit, že –možná falešnej – že se mi tam asi nemůže nic stát. Člověk tam je přes den, svítí tam sluníčko, tak to působí tak mírumilovně. (Sára)

A cítím se tam dobře, i když tam třeba nikdo není, nebojím se tam třeba, jako někdo má, někdo říká, že se tam bojí. Je to takový pozitivní, koukáš sice na Prahu, na tu silnici, ale mám to tam ráda [...] (Jana)

Podobne je pociťovaný i priestor druhej sledovanej záhrady, v ktorej síce nehrá úlohu žiadna z príčin pocitu potenciálneho ohrozenia v záhrade Kuchyňka, nachádza sa však v strede panelového sídliska, ktoré spravidla nevzbudzuje pocit útulnosti. Respondent Lukáš komunitnú záhradu opísal ako „oázu“:

[K]dyž vycházím z toho pojmu oáza tak, jak ho cítím, nebo jaký mám pocit při tom, tak se mi zdá, že to je bezpečí. (Lukáš)

Pocit zasvätenosti vyplýva i z pobytu v mieste, ktorý predstavuje Relphovými slovami „rozdiel medzi kozmom a chaosom.“ Tento moment je zvlášť v záhrade Kuchyňka zažívaný veľmi intenzívne. Ako už bolo povedané, v období, kedy dnešná skupina komunitných záhradníkov pozemok prevzala, t. j. na jar 2013, bola bývalá záhradkárska kolónia v stave, ktorý zodpovedal približne siedmim rokom chátrania a úpadku. Prvým krokom k založeniu komunitnej záhrady tak bol nevyhnutný odvoz odpadkov a sute zo zvyškov záhradných domčekov. Ploty pozemku boli taktiež obrastené neupravenými krovinatými drevinami, ktoré však boli ponechané v danom stave, nakoľko sa záhradníci rozhodli zachovať ich v plánovanej úprave záhrady. Na jar 2014 tak záhrada pozostáva z vyčistených a upravených plôch, na ktorých sa členovia zdržiavajú najčastejšie, a čiastočne vyčistených alebo neupravovaných miest, ktoré čaká terasová úprav alebo budú ponechané v „prírodnom“ stave. Členovia záhrady jasne rozlišujú v súčasnej priestorovej praxi i vo svojich predstavách o budúcej podobe záhrady medzi upravenými a neupravenými plochami, resp. medzi priestorom určeným „pre ľudí“ a „divočinou“:

Tam je ta divočina trošku. [J]e to dobrý vlastně třeba na trhání kytek. Protože oni jsou tam takový zbytky toho, co se tam rozsemeno vše možně, takže na podzim tam byly takový – já vůbec netuším, co to je za druhy, prostě takový ty divočejší věci, co rostou úplně všude [...] No a taky tam jsou nejspíš nějaký hromady materiálu, kamení a takový věci. A to do toho uspořádanýho hezkýho světečka tak nezapadá. (Sára, opis mentálnej mapy, zvýraznenie autor)

[N]ejvíc se mi to líbilo tam úplně nahoře, kde vlastně bude ten domeček. Ono to místo k tomu vybízí, aby tam člověk byl. A zároveň tím, že je to takový *chráněný*, protože je to v koutku a je tam nejvíc vidět, že tam něco původně stálo, je tam taková teráska zachovaná a jsou tam i zbytky takového bylinkového záhonku, takže se tam člověk cítí jako na terásce, kdežto tam kolem byla taková *poušť*. (Sára, zvýraznenie autor)

V uvedených výpovediach informátorka akcentuje ako faktor pocitu bezpečia („chráněný, protože je to v koutku“), tak faktor upravenosti prostredia a známok ľudského pobytu („je tam nejvíc vidět, že tam něco původně stálo“). Tieto faktory hrajú úlohu v rozlišovaní medzi ľudským priestorom a „divočinou.“ V podobnom duchu sa táto dichotómia prejavuje v odpovedi Jany na otázku, v ktorej časti záhrady sa zdržiava najmenej rada:

[J]á to cítím, že to je ta spodní linie, tam, kde budou ty keře, taky ten les tam bude, taková *divočina*, *džungle*, *pro ty ptáčky*, tam cítím, že to *není úplně lidský*. (Jana)

V prípade druhej sledovanej komunitnej záhrady umiestnenej na panelovom sídlisku nie je síce možné hovoriť o jej zasadení do neupraveného prírodného prostredia, napriek tomu však možno medzi vnímaním priestoru záhrady a jej okolia členmi Kuchyňky a členmi záhrady na Jižním Městě nájsť určité paralely. Podobne ako Sára a Jana, štruktúruje Irena opis záhrady podľa Relphovej dichotómie *insideness – outsideness* v zmysle rozdielu medzi „tu“ a „tam“:

Okolo je to dost hnusný. Jsou *tam* vysoký šedivý paneláky, prostě jako každej Jižák. Ale přímo to Kulturní centrum Zahrada má už něco do toho svého názvu, že je to tam zelený. [...] A *ta budova* taky není moc příjemná, ale spíš je příjemný to zelený okolo [volné priestranstvo v areáli], a *ty naše zahrádky*. (Irena, zvýraznenie autor)

Negatívne vnímaná neusporiadanosť a nepriestupnosť zjavná vo výpovediach záhradníkov z Kuchyňky sa artikuluje i v nasledujúcom opise priestorového kontextu komunitnej záhrady na Jižním Městě. Respondent Lukáš hodnotí vhodnosť zasadenia komunitnej záhrady do panelového sídliska:

No, nepatříčně, bych to tak viděl, že to tam skoro nepatří. Prostě v tý panelákový smršti nebo betonový zahradě se najednou ocitnete v přírodě, je to úplně odříznutý, takže je to úplně o něčem jiným. Je to v podstatě taková oáza, takhle to funguje. Oddělený, a tak. (Lukáš)

Na rozdiel od záhradníkov z Kuchyňky, u ktorých v uvedených výpovediach neusporiadané a neupravené prostredie koreluje s nekontrolovanou prírodou,

v prípade záhradníkov z Jižního Města tieto atribúty pripisované prvkom zastavaného prostredia („panelová smršť“, „betonová zahrada“¹²).

Úvaha, nakoľko je vhodné produkčnú komunitnú záhradu umiestniť v mestskom prostredí, bola zaznamenaná i počas ďalších rozhovorov. Hodnotenie „nepatričné“ (Lukáš, vid' vyššie) pôsobí na prvý pohľad negatívne, t. j. záhrada na sídlisko nepatrí, domnievam sa však, že respondent v skutočnosti prítomnosť záhrady oceňuje, a to na základe postoja „je to úplne o něčem jiným“ a použitia metafory „oáza,“ ktorá nesie jednoznačne pozitívne konotácie. Ďalší zo záhradníkov sa vyjadril v podobnom duchu:

[M]yslím si, že k tomu kulturnímu centru to docela pasuje. [...] Mezi těma panelákama nevím, ale tam to [kulturne centrum] zrovna vytváří takový prostranství [...] tam je vlastně nějaký náměstíčko takový, je tam škola, a ze všech stran jsou paneláky, ale s určitým odstupem. Tady je plocha, kde ty budovy, ta zástavba je nižší [...] ta zahrada je takovej kout vlastně, ona je samozřejmě oplocená, je nějak uzavřená, ale jsou tam stromy, jsou tam zasazený ovocný stromy, takže [to je] takovej pěkněj, pěkný zákoutí, a z *mýho pohledu to tam docela pasuje, nebo bylo by fajn, kdyby takovejch míst na tom sídlišti bylo klidně víc.* (Marek, zvýraznenie autor)

Komunitná záhrada je tu vnímaná ako vhodne začlenená do prostredia, pretože sa nachádza v menej intenzívne zastavanom prostredí („ze všech stran jsou paneláky, ale s určitým odstupem“) a je pripojená k existujúcej zelenej ploche, ktorú ďalej rozširuje o intímnejší priestor. Napriek skutočnosti, že v blízkosti tejto komunitnej záhrady vedie rušná cestná komunikácia, nevzniesli dotazovaní záhradníci otázku znečistenia. To hrá významnejšiu úlohu v uvažovaní členov komunitnej záhrady Kuchyňka, v ktorej je produkcia potravín primárnym deklarovaným cieľom (vid' 3.2.1):

A taky řešíme, že je tam špatný ovzduší, silnice tam asi nepřivádí úplné čerstvej vzduch [...] Ale myslím, že o to víc tam má co dělat ta zahrada. Protože kdyby tam postavili další baráky, tak ... myslím, že ty rostliny tomu prospějou víc. (Jana)

¹² Vychádzam z predpokladu, že v tomto kontexte respondent výraz „betonová zahrada“ používa ako oxymoron: výraz „záhrada“ tu neodkazuje k prírodnému prostrediu ako takému a je synonymom výrazu „džungľa“ v názve článku, pojednávajúcom o fenoméne mestského záhradníčenia „Zahradníci v džungli betonu“. O negatívnom vnímaní panelového sídliska svedčí i respondentov opis priestorového kontextu komunitnej záhrady z rovnakého rozhovoru: „Asi bych vás v těch představách zavedl doprostřed sídliště, což by asi nebylo příjemný[...].“

Komunitná záhrada je chápaná ako vyvažovanie plôch zastavaného prostredia v meste prírodným prostredím. Táto skutočnosť je v prípade záhrady Kuchyňka podporená i silnou motiváciou kompenzovať odcudzenie v prvom rade mestského človeka od prírody:

[T]ohleto je příležitost, aby ty děti byly vytaženy od počítačů a nesmyslů, kterými se zabývají, ven do přírody [...] [D]ěti nevědí, jak vypadá malý kuře naživo [...] to je úplně zásadní věc, zrovna u těch úplně malejch dětí, aby nebyly odtrženy od zdrojů. A ta zahrada je příležitost, jak jim to ukázat. (Eva)

[R]oli hraje, aby – jak se ty lidi od toho vzdálili, tak aby se k tomu zase přiblížili – jak to roste. Takže já si myslím, že to [mestské záhradníčenie] jde na té vlně naturální, přírodní [...] (Irena)

Potreba spätosti človeka s prírodou je artikulovaná explicitne nielen v súvislosti so spotrebou, ale i ako všeobecná ľudská potreba:

[K]dyž nemáš kontakt úplně silnej na venkov, že každěj víkend někam jezdíš, tak je to potřeba mít kousek přírody ve městě, to si myslím, že je společný pro ty městský zahradníky. Mít kousek přírody ve městě a možná mít i ten svůj vlastní kousek. To je vždycky pro mě to klíčový, protože s tím městem jsem potom víc napojená, víc spojená, mám tam něco svého. [...] Chodíš kolem a vidíš, sleduješ vývoj toho města. (Jana)

Cez naplnenie potreby prírody špecificky v mestskom prostredí si informátorka vytvára silnejšiu väzbu s mestom, slovami E. Relpha, „stotožňuje“ sa s ním. Komunitná záhrada predstavuje príležitosť túto potrebu naplniť, a zároveň je dejiskom sociálnych vzťahov (cf. Agnew 1987), vďaka ktorým miesto získava ďalšie významy. Jedinec nadväzuje lokalizované silné väzby, ktorými sa sprostredkúva i väzba k miestu (a mestu):

[J]á díky tomu [členstvu v komunitnej záhrade] poznám tu Prahu 8, ke který nemám silný vazby, protože jsem tam nikdy nebydlela, nikdy nepracovala, je to pro mě taková vzdálená čtvrť, ale *ted' ji mám hrozně ráda, protože odtud znám lidi a díky tomu to město pro mě začíná být živý* a hrozně se mi to tam vlastně líbí. (Jana, zvýraznenie autor)

Silná väzba k miestu tak vzniká u členky komunitnej záhrady, pre ktorú bola doposiaľ daná mestská štvrť neznámym neštruktúrovaným terénom, podobne ako v Tuanovom príklade nedávno pristávaného obyvateľa štvrte (vid' 2.3). Vrstvením nových významov a skúseností sa však väzba v mieste vyvíja i u jedincov, pre ktorých prostredie dnešnej komunitnej záhrady nebolo vonkoncom nepoznané,

ale tvorilo akési „biele miesto na mape.“ Takýto je prípad niektorých členov záhrady, ktorí majú bydlisko v jej blízkosti:

Vyrůstala jsem v panelácích, který jsou přímo nad tím svahem, takže mám pět minut odtamtad' a chodila jsem kolem těch zahrádek do školy jako malá, a vždycky mi to tam přišlo takový tajemný a divoký a vlastně bylo docela zajímavý zjistit, co je za tím plotem, když jsem tam šla poprvé. (Sára)

Sára o pozemku pôvodne záhradkárskej kolónie vedela, zažívala ho však len ako „nezasvätená.“ Podobné povedomie mala o mieste Eva (matka Sára):

Protože bydlím kousek vedle, [...] ten pozemek znám, a byla jsem hrozně překvapená, jak byl zplundrovaný a vlastně už tam byla skrytá půda. [...] [T]o bylo vždycky oplocený a zamčený tam, kolem jsme chodili, já jsem tam prvně přišla až na jaře loni před rokem. A to už to teda bylo zlikvidovaný. Pozorovali jsme, jak to chátrá, pak už jsme tam ani moc nechodili. (Eva)

Od prvej návštevy pozemku do rozhovoru s Evou uplynul necelý rok, za ktorý sa u nej vytvorila silná príslušnosť k miestu:

Mám úplně, úplně vlastnickéj pocit z toho mám. Jako ne, že bych si to chtěla přivlastnit, ale cítím se tam jako doma. [...] Ale to je možná taky tím, že tam bydlím, že to místo¹³ znám. (Eva)

Posledným faktorom, zaznamenaným v priebehu interview, ktorý vo vnímaní členov komunitných záhrad zohráva úlohu pri vytváraní väzby k miestu a mestu, je možnosť jeho fyzickej modifikácie. Informátorka Jana, ktorá sa pred vznikom komunitnej záhrady venovala guerrilla gardeningu a ďalším aktivitám predstavujúcim individuálne zásahy do verejného priestoru (napr. „guerrilla knitting“), motiváciu k zásahom do mestského priestoru vyjadrila nasledovne:

[T]udy, kudy chodím, tam chci, aby to bylo čistý. (Jana)

[P]ro mě je to [...] metoda, jak něco udělat, anebo zlepšit tu ulici. Něco tomu městu dodat. (Jana)

Za fyzickými zásahmi do podoby životného prostredia stojí snaha toto prostredie spríjemniť a zlepšiť tak subjektívne zažívanie daného miesta. V podobnom duchu sa na úpravu mestského priestoru díva i respondent Lukáš. V nasledujúcom úryvku

¹³ Informátorka tu výraz „miesto“ používa v širšom zmysle – nie ako miesto vlastnej komunitnej záhrady, ale ako jeho okolie, oblasť, v ktorej sa nachádza.

opisuje vlastnú guerrilla gardeningovú akciu, hoci ju takto explicitne sám nenazýva. Okrem estetického kritéria kladie dôraz i na praktický aspekt tohto zásahu:

Třeba na tom Chodově [...] jsou opuštěný písčoviště pro děti [...], ten písek tam ještě je, ale většinou tam ještě do toho roste plevel, tak mně by se líbilo, kdyby u těch paneláků se to zavezlo hlínou, třeba by se tam pěstovala jenom máta a meduňka, *že by to bylo využítý to místo, ale aby bylo i zelený*. Takhle je tam písek, ve kterým se válejí prázdný flašky, sem-tam tam hrabe pes, *a je to takový o ničem*. Tak kdyby se to nenápadně takhle přeměnilo na *něco užitečnějšího a možná hezčího*. (Lukáš, zvýraznenie autor)

Třeba u našeho baráku takový písčoviště je, a já jsem tam zasadil mátu do toho. To bylo vloni. Ale už ke konci sezony, protože nám se ta máta tak rozrostla, že jsem nevěděl kam s ní, tak jsem to sázal právě do toho písčoviště, tak nevím, jak to bude vypadat letos, jestli z ní něco bude, ale myslím si, že je to tam vyhrabaný už od psů. [...] Udělám novej pokus letos. (Lukáš)

V opísanom zásahu sa kombinuje snaha zlepšiť vizuálne pôsobenie miesta na sídlisku s jeho praktickým využitím. Je pritom dôležité, že napriek predpokladu neúspechu tohto konania je jeho pôvodca motivovaný konanie opakovať. Je zrejmé, že silná motivácia vyplýva zo vzťahu, ktorý má daný jedinec k miestu – jedná sa totiž o miesto jeho bydliska, ktoré patrí k miestam najintenzívnejšie naplneným významami (viď 2.3). Čas a energia investovaná do tohto procesu zároveň zakladá vzťah ku konkrétnemu upravenému miestu a do istej miery i k jeho širšiemu kontextu.

Jo, tak určité tím, že tam člověk strávil nějaký čas, že tam jezdil, tam taky udělal nějakou práci, tak tím k tomu místu určitě získá jinej vztah trošku, osobnější, hlubší, když se na to podívá. (Marek)

Ukazuje sa však, že vložený čas a energia nemusia byť nutne dostatočne silným základom intenzívne pocítovej príslušnosti k miestu:

[J]á vlastně nevím, jestli jsem na to místo fixovaná, nebo ne. Člověk tam nechal nějakou práci, ale asi bych se na to neomezovala, na to místo jenom. (Sára)

Jednotlivé dimenzie subjektívnej väzby k mestu možno zhrnúť nasledovne. Potreba väzby k nejakému miestu je inherentnou ľudskou potrebou. Hlboká väzba k miestu sa typicky ustanovuje medzi jedincom a miestom, ktoré preňho nesie bohatosť významov. Tieto významy môžu byť konštruované v rámci sociálnych vzťahov (intenzívne vnímané je miesto, kde sa stretávame s blízkymi), ako výsledok silného emocionálneho či zmyslového prežívania (bezpečné či vizuálne príjemné miesto), či

ako výsledok zodpovednosti a kontroly nad miestom (miesto, ktoré sme podľa svojich predstáv upravili).

4.3 „Pracujeme i s tím okolím, vtahujeme ľudí“: Komunitné záhrady ako miesto na pomedzí verejného a súkromného priestoru

Výraz „záhrada“ je bežnou súčasťou našej slovnej zásoby. Nad pôvodom tohto slova sa však zamýšľame len zriedka, tak ako nad pôvodom väčšiny slov, ktoré sa učíme už v detstve. Pri pozornejšom zamyslení však výraz „záhrada“ môže evokovať fyzické ohradenie voči okolitému priestoru. Podobné konotácie má i indoeurópsky koreň, od ktorého je odvodené anglické *garden* [Kurtz 2001: 660]. Ohradenie sa tak ukazuje ako základná charakteristika a predpoklad záhrad. Mark Francis sa o. i. na fyzické ohradenie a zabezpečenie vstupu sústreďuje pri úvahách o odlíšení komunitných záhrad od verejných priestranstiev [Francis 1989: 54].

Ako je regulovaný, ak vôbec, vstup do dvoch sledovaných komunitných záhrad? Komunitná záhrada Kuchyňka je, ako už bolo povedané, situovaná na súkromnom pozemku. Tento pozemok je ohradený pletivom, ktoré je na niekoľkých miestach strhnuté a tak možno povedať, že svoju funkciu neplní dokonale.¹⁴ Do priestoru bývalej záhradkárskej kolónie vedú dva oficiálne vstupy – dolná brána od ulice Pod Kuchyňkou a bočná z ulice Květinářská. Obe brány sa zamykajú na kľúč, ktorého kópia je pridelená každému členovi komunitnej záhrady. Od hornej časti pozemku, ktorá nie je súčasťou prenájmu, je záhrada oddelená len symbolicky, a to pásom plastového pletiva. Hornou časťou pozemku však vedie cestička od bočnej brány, a taktiež sa v nej nachádza dočasný sklad náradia. Túto naznačenú hranicu tak členovia bežne prekračujú. Rovnako tak činí jeden zo stálych obyvateľov pozemku, označovaný ako „strážca“, ktorý má taktiež k dispozícii kľúč od brány. Je možné, že sa po celom pozemku pohybujú i ostatní stáli obyvatelia, počas

¹⁴ „[T]ak my máme kľúče, a nikdo jinej, pokiaľ neproleze plotom, tak se tam nedostane“ (Eva).

pozorovania som však nebola svedkom takejto situácie a žiaden z členov komunitnej záhrady sa o tomto nezmienil.

Komunitná záhrada na Jižním Městě nie je od areálu KC Zahrada nijako ohraničená. Oficiálne je prístupná vchodom určeným pre návštevníkov kultúrneho centra (tento vchod je bezbariérový), ktorý podlieha prístupovému režimu centra. Areál má v kompetencii správca, ktorý v budove býva. Okrem hlavného vchodu existuje ešte zadný vchod určený primárne pre vstup správcu a vjazd autom. Práve tento vchod využívajú členovia komunitnej záhrady:

[H]lavní vstup je tam, jak říkáte, regulovanej, prostě se zamyká. A pak je tam vedlejší vstup, a ten se nezamyká nikdy, nebo nikdy jsem ho nezažil zamčenej. Nikdy jsem od nikoho neslyšel, že by ho zamčenej viděl. Je to vedlejší vstup, ale dá se jím normálně projít. Je to branka, ale není to ten hlavní vchod. Je to „pro personál.“ (Lukáš)

Na jednej strane je teda fyzický prístup do oboch komunitných záhrad regulovaný vlastníkom či nájomcom pozemku, na druhej strane sú však záhrady prístupné prakticky komukoľvek. Zabezpečenie pred vstupom nežiaducich osôb síce nie je absolútne, ale podlieha kontrole formálnej inštitúcie správcu (v záhrade na Jižním Městě) alebo neformálne určeného „strážcu“ (v záhrade Kuchyňka).

Čo sa týka vizuálneho prístupu, záhrada Kuchyňka je okoloidúcim skrytá:

[N]a tý zahradě to je vyloženě takový docela odlehlý místo, že to není tak, že by lidi chodili kolem, není tam na nás vidět. (Sára)

Ono je to schovaný, ono je téměř nemožný, aby tam někdo [...] přišel. Jo, protože od tý branky nevidíte nic. Vidíte jen ten horní sad, a není vidět, že by se tam něco dělo. (Eva)

Záhrada na Jižním Městě je od širšieho okolia oddelená múrom, ktorý tvorí hranice areálu. Z verejného priestranstva medzi panelovými domami je vizuálne neprístupná. Zvnútra areálu je síce viditeľná, nachádza sa však v užšom priestore medzi múrom areálu a budovou KC Zahrada, takže je pri pohľade z väčšej časti areálu krytá.

Sociálny prístup do záhrady na Jižním Městě je otvorený. Záhrada má, ako už bolo povedané, bezbariérový vstup, ktorý umožňuje do jej priestoru vstupovať i členom so zhoršenou schopnosťou pohybu, rodičom s malými deťmi atď. Záhrada

Kuchyňka je v tomto ohľade prístupná menej. Kvôli nespevnenému povrchu je sťažený prístup s detskými kočiarimi, v praxi to však nepredstavuje väčšiu prekážku, ako som sa mohla presvedčiť takmer pri každej návšteve záhrady.

Ako píše Lyn H. Lofland, verejný priestor je charakteristický formalizovanou interakciou jedincov, ktorí sa rozoznávajú len na základe sociálnych rolí [1987: 453]. Prevažuje tento typ interakcie v priestore komunitných záhrad a v skupinách záhradníkov? Z pozorovania vyplýva, že komunitní záhradníci tvoria malé skupiny (15-20 jedincov). Účelom pravidelných stretnutí (úvodných organizačných stretnutí realizovaných na začiatku sezóny v záhrade na Jižním Městě, plánovacích stretnutí v Kuchyňke, pravidelných spoločných brigád) je i vzájomné spoznávanie členov. Uvediem príklad zaznamenaný počas pozorovania pri príležitosti „krstu“ architektonického návrhu úpravy záhrady Kuchyňka. Súčasťou podujatia bolo valné zhromaždenie občianskeho združenia Kuchyňka, ktorého sa zúčastnilo 11 členov z 18, dvaja hostia (vrátane autorky) a niekoľko detí, ďalší 5 členovia zo záhrady odišli po skončení záhradných prác predchádzajúcich zhromaždeniu. Nakoľko bolo toto stretnutie prvým, na ktorom bola naraz prítomná väčšina členov, ukázalo sa, že niektorí z členov sa doposiaľ osobne nestretli. Na úvod stretnutia sa preto všetci prítomní predstavili, pričom uviedli svoje meno a miesto bydliska. Interakcia, ktorú som mala možnosť počas tohto stretnutia pozorovať, vykazovala najvyšší stupeň ritualizovaného správania zo všetkých prípadov pozorovania v tejto záhrade – od úvodného privítania zakladajúcou členkou záhrady, zaznamenania menovitej účasti a predstavovania až po diskusiu o rozpočte združenia, stanovách a záverečného hlasovania. Po skončení oficiálnej časti stretnutia, ktorá trvala približne 30 minút, pokračovalo stretnutie v neformálnej atmosfére, podobne ako pri väčšine ostatných pozorovaní. Typickým znakom interakcie v oboch záhradách je vzájomné zdravenie a komunikácia v neformálnom registri – spravidla kratšie konverzačné výmeny na tému počasia¹⁵, stavu záhrady, pestovania apod. -, s výnimkou oslovenia starších členov (rámcovo nad 50 rokov) a nových členov je bežné tykanie.

¹⁵ Nie však v zmysle nadväzovania kontaktu ako prejavu opustenia zdvorilej nevšímavosti [cf. Giddens 1997].

Čo sa týka interpersonálnych vzťahov v záhradníckych skupinách, ako už bolo povedané, častým javom je participácia členov viazaných tak descendenčnými (medzi dotazovanými napr. Eva a Sára) ako i afinnými vzťahmi (napr. Lukáš a Irena). Okrem väzieb, ktoré medzi členmi existovali pred zapojením do komunitnej záhrady (okrem vyššie uvedených i priateľské interpersonálne väzby a väzby medzi susedmi, kolegami, spolužiakmi apod.), tvoria sociálnu sieť komunitných záhrad i vzťahy, ktoré v jej kontexte vznikajú (viď 4.1).

Pre odlišenie verejného a súkromného priestoru je prínosné i sústrediť sa na typ aktivít, ktoré v danom priestore jedinci a skupiny vykonávajú. Súkromný priestor (chápaný tu ako priestor, ktorý je ako súkromný zažívaný, t. j. súkromná sféra) je doménou aktivít ako fyzická reprodukcia, odpočinok, hygiena, príprava pokrmov (a čiastočne i konzumácia), starostlivosť o potomkov, a ďalších súkromných aktivít sociálneho charakteru odohrávajúcich sa v rámci rodinných, partnerských a priateľských väzieb (napr. partnerské hádky). Vo verejnom priestore sú minimálne prvé tri z uvedených typov činnosti v západnej spoločnosti všeobecne považované za neakceptovateľné, ďalšie sú spravidla tolerované, aj keď nie nutne akceptované či žiaduce.

Všeobecnému pohľadu na voľnočasové záhradkárčenie ako poľnohospodársku aktivitu (ak dočasne pominieme jeho sociálnu dimenziu a sústredíme sa na vlastnú kultiváciu pôdy a produkciu potravín pre vlastnú spotrebu) zodpovedá v našom prostredí predstava, v ktorej jednotlivец či rodinná skupina kultivuje vlastný pozemok priľahlý k domovu či prenajatú záhradku v záhradkárskej kolónii. Nakoľko sa táto činnosť odohráva v priestore súkromnom (či vnímanom ako súkromnom, v prípade záhradkárskych kolónií), sú do nej spravidla zapojení výhradne členovia domácnosti a príbuzní, a produkty tejto činnosti sú distribuované v rámci týchto väzieb, možno voľnočasové záhradkárčenie označiť za súkromnú aktivitu. Záhradkárčenie v komunitných záhradách sa tejto zavedenej predstave vymyká, o čom môžu svedčiť i reakcie, zaznamenané dotazovanými záhradníkmi:

[J]á totiž vždycky, když o tý zahradě mluvím, zdůrazňuju právě to komunitní, takový to společný, protože totiž, my jsme se už hned na začátku na nějakým setkání dohodli, že nebudeme mít každéj svůj záhonek, že budeme pěstovat

všichni dohromady, ale nejen to, ale že dokonce že bude každému dle jeho potřeb [...] Takže já když někomu říkám o tý zahradě, tak uvádím třeba tohleto, a na to teda všichni koukaj jak vejřky, tomu nerozuměj.

Distribúcia výpestkov na základe individuálnych potrieb je jedným z princípov komunitnej záhrady Kuchyňka. V komunitnej záhrade na Jižním Městě je vlastná kultivácia individuálnych záhonov zamýšľaná ako súkromná aktivita. Jednotliví záhradníci vykonávajú prácu na pridelených individuálnych záhonoch (o spoločný bylinkový záhon sa stará koordinátor záhrady), distribúcia vypestovaných rastlín a plodín nie je nijako regulovaná. Vzájomné obdarúvanie a ochutnávanie výpestkov ostatných záhradníkov však v praxi nie je výnimkou, čo platí i pre zamestnancov KC Zahrada¹⁶. Rovnako pri náročnejších prácach (napr. spracovanie kompostu) členovia podľa svojich možností spolupracujú a pri absencii sa podľa potreby zastupujú pri polievaní apod.

Medzi ďalšie súkromné činnosti, ktoré sa v komunitných záhradách bežne odohrávajú, je príprava a konzumácia potravín. V záhrade Kuchyňka som pri niekoľkých príležitostiach mohla zaznamenať prax, kedy členovia na stretnutia prinášali (spravidla vlastnoručne pripravené) pokrmy a nápoje a spoločne ich konzumovali. Súčasťou niektorých stretnutí záhradníkov na Jižním Městě je podobne spoločné grilovanie apod.

Počas pozorovania plánovacích diskusií v záhrade Kuchyňka sa prejavil veľký dôraz, ktorý členovia kladú práve na možnosť spoločnej prípravy pokrmov v priestore záhrady. Členka Sára opisuje svoju predstavu činností v záhrade po jej dokončení:

[Z]alejvat, okopávat, sázet, sklízet a [...] třeba se těším, jak tam budeme mít tu kuchyni, tak na nějaký zavařování, nebo sušení, nebo takovýdle věci, to myslím, že bude, že bude zajímavý. Nějaký grilování, ano, to je ten úplně idylický červencový podvečer [...] Asi by se mi líbilo třeba i tam mít docela dost bylinek, to by mi přišlo fajn, a rovnou to tam sušit. (Sára)

Komunitné záhrady sú, ako vidíme, dejiskom niektorých činností typických pre domácu sféru. Zároveň je v postojoch záhradníkov badateľné vnímanie záhrady

¹⁶ „[T]en pan správce, nebo nějaký ty údržbáři a tak dále i běžně využívaj tu zahrádku. To jsme byli domluvený, že si tam můžou, natrhat nějaký bylinky, nebo třeba vzít si rajče a tak.“ (Marek)

ako autonómneho priestoru. Pre ilustráciu uvádzam jednu krátku príhodu pozorovanú na záhrade Kuchyňka a jednu sprostredkovanú počas rozhovoru s koordinátorom záhrady na Jižním Městě. Počas posledného plánovacieho stretnutia v priestore záhrady Kuchyňka prezentoval jeden z architektov šiestim prítomným členom finálny návrh budovy, ktorá bude na pozemku postavená. Na streche stavby má byť podľa návrhu vybudovaná menšia rozhl'adňa, na ktorú bude umiestnená vlajka komunitnej záhrady. V rámci diskusie nad návrhom sa odohrala nasledujúca výmena, nasledovaná všeobecným súhlasným smiechom:

Richard: A bude naše věž vyšší než támhleto¹⁷?

Eva: To musí bej o štok vyšší, to je otázka cti! (26. 3. 2014)

V uvedenej výmene je zjavná istá súťaživosť a snaha vyhraniť sa voči okoliu. Túto snahu je možné interpretovať ako prejav teritoriálneho správania¹⁸ [Altman 1975: 107]. Druhý príklad sa týka udalosti v záhrade na Jižním Městě:

Měli jsme tam, to vím, že naštvalo nějaký [...] zahradníky, a to bylo v části, kterou nespravujeme přímo my, my tam máme nějaký, nebo tam rostou nějaký rybízky nebo něco, a někdo, teda v rámci toho, že to nařídilo to centrum, to tam posekal totálně, ty rybízky. Tak to byl [...] takovej incident. (Marek)

Napriek tomu, že priestor, do ktorého bolo zasiahnuté spôsobom, ktorý záhradníci neschvaľovali, do vlastnej záhrady oficiálne nepatrí, je v subjektívnom a skupinovom vnímaní zjavne jej súčasťou. Uplatňuje sa tak obranná reakcia, o ktorej hovorí Altman (viď pozn. pod čiarou).

Vnímanie priestoru komunitných záhrad na škále verejný – súkromný priestor je značne variabilné. Ako sme videli, v jednaní a hodnotení záhradníkov je badateľná snaha o autonómiu priestoru. Súčasťou projektov komunitných záhrad je však i zámer revitalizovať konkrétnu oblasť a „rozvíjať komunitný život“ [Nadace Via 2014, online], čo implikuje otváranie priestoru záhrady verejnosti. Do záhrady

¹⁷ Hovoriaci má na mysli drevenú vežu nad minigolfovým ihriskom v areáli pril'ahlého hotela.

¹⁸ Teritoriálne správanie je definované ako „mechanizmus regulácie hranice medzi sebou a iným [v origináli *self/ other*], ktorý zahŕňa prispôbenie ale označenie miesta či predmetu a dávanie najavo, že je „vlastnený“ určitým človekom či skupinou. [...] Pri porušení týchto hraníc sa môžu vyskytnúť obranné reakcie“ (vlastný preklad).

na Jižním Městě, ako už bolo povedané, môžu bežne vstupovať návštevníci KC Zahrada.

[K]dyž tam člověk něco dělá, tak když jde někdo okolo, tak třeba se i zeptá na něco, nebo zvědavě kouká, takže to jo [...] [Já] jsem se třeba s tím setkával zpětně, že i lidi z toho centra říkali „vy tam máte zajímavý černý rajčata nebo něco, co to je?“ (Marek)

Ich záujem a prítomnosť sú medzi záhradníkmi podľa koordinátora záhrady vítané:

[J]á si myslím, že jsme vždycky byli rádi, nebo že ten zájem je fajn, člověk to rád vysvětlí, řekne co a jak. [...] Ten prostor tam je hodně v tomhle směru otevřenější, protože to je prostor, kde jsou koncerty, spousta různých kurzů, je tam kavárna, [...] přes den tam jezdějí maminky s dětma, a děti tam mají různé kroužky a podobně. Takže tam chodí hodně lidí. (Marek)

Vzhľadom na úplné oddelenie záhrady Kuchyňka od okolia jej členovia podobné situácie nezažívajú a možnosť, že by do záhrady vstupovali cudzie osoby, hodnotia negatívne. Tento postoj ilustruje príhoda, ktorú na jednom zo stretnutí záhradníkom rozprával zakladajúci člen záhrady Jirka. Jirka predošlý deň prišiel na záhradu sám, t. j. mimo organizovaného stretnutia. Počas pobytu a práce na záhrade ho oslovil stály obyvateľ záhrady – „strážca“ – a zisťoval, kto je a čo na záhrade robí. Táto dôslednosť „strážcu“ v kontrole prístupu bola záhradníkmi prijatá veľmi pozitívne. Na druhej strane je však občianske združenie podmienkami získaného grantového financovania viazané sprístupňovať v určitom regulovanom režime priestor záhrady verejnosti. Táto skutočnosť nie je interpretovaná len ako nutné zlo, ale ako špecifikum komunitných záhrad:

[J]á si myslím, že komunitní zahrada má fungovat tak, že nejenom si děláme něco na svý zahradě, ale pracujeme i s tím okolím, protože vtahujeme lidi. (Jana)

Zároveň je na reguláciu prístupu verejnosti a podmienok prístupu kladený značný dôraz:

[T]o ani není smyslem toho, co děláme, aby to bylo úplně otevřený, úplně veřejný. Tam je smysl v tom, že tam budou konkrétní akce, který budou otevřený lidem z okolí, ale ne, že tam kdokoliv kdykoliv bude moct přijít a dělat si tam cokoliv. [...] No tak vždyť naším hlavním posláním je vypěstovat si tam tu zeleninu, to je prvotní. (Eva)

Nutnosť udržať priestor komunitnej záhrady primárne súkromný s príležitostným otvorením verejnosti je tu akcentovaná primárne v súvislosti s kultiváciou plodín.

Ukazuje sa tak, že v chápaní záhradníčky z Kuchyňky je nezlučiteľné pestovanie pre vlastnú spotrebu a pestovanie na verejne prístupnom mieste. V protiklade s týmto presvedčením je skúsenosť záhradníkov z Jižního Města – v nechránenom priestore záhonov nedošlo minimálne v posledných troch rokoch k ničeniu či krádeži:

[A]čkoliv jsou vždycky tady ty zadní vrátka otevřené, tak se nám nikdy nestalo, že by nám někdo ukradl úrodu. [...] A třeba moje mamka tomu nechtěla věřit, protože oni mají zažitý to „vždyť se krade úplně všechno, že jo“ a když jsem jí říkala, že ani jednu kedlubnu, ani nám to prostě nikdo nepoškodil, a vlastně ani nikomu, tak byla dost překvapená. (Irena)

Naštěstí mám zatím pocit, že nám se tyhle věci vcelku vyhejbají, že by nám někdo - jako, samozřejmě nevyklučuju, že si tam děti otrhají jahody, nebo tak [...] to jsem možná i zaznamenal, ale žádnéj vandalskej [čin] jsme tam neměli, my tam máme bednu s nářadím, sice obyčejným, ale dneska se ukradne všechno, tak je tam malej zámeček, ale to je všechno takový symbolický, jo, že to jako není problém v tom. Jo, a tím, že ten prostor je uzavřený plotem, v hlavní budově jsou myslím kamery, tak mám pocit, že oni [KC Zahrada] si ty dleťe živly drže trochu dál od těla. (Marek)

Možným dôvodom absencie vandalizmu a krádeží vypestovaných plodín sú tak bezpečnostné opatrenia zavedené v areáli centra.

4.4 „Na tu komunitu se vážou docela pěkný zážitky a to se potom promítá do toho pozemku“: Sociálna konštrukcia priestoru komunitných záhrad

Ako sa zo zanedbaného opusteného miesta bývalej záhradkárskej kolónie či nevyužitého kusu pôdy vtlesnaného medzi budovu a múr stane miesto vyhl'adávané na stretávanie a trávenie voľného času? V čom spočíva zmena vnímania toho istého miesta od prvotného intenzívneho negatívneho pocitu k jeho zažívaniu ako príjemného a investovaniu času a energie do zvyšovania jeho kvality¹⁹, ako popisuje informátorka Eva?

[K]dyž jsme to prvně uviděli, tak to byl zážitek, to byl šok prostě.

¹⁹ Cf. Relphovo rozlíšenie *existential outsidersness* a *existential insidersness* [Relph 1976: 49-55].

[*Negatívny? A odvtedy, od toho prvého šoku, dnes už sa tam cítite aj trochu lepšie asi?*]

Já se tam cítím výborně teď! Ale, jako rozumově vím, že to místo vpravo dole je odporný a hnusný a tam nemusím, tam zatím nic není a tak se snažím to, co už je obdělaný, vylepšovat a různě čistit a zkrášlovat. (Eva)

Nepochybne svoju úlohu v tomto prípade zohráva postupné konkrétne pretváranie fyzickej podoby záhrady, t. j. čistenie, budovanie záhonov apod. V priebehu tejto fyzickej činnosti sa však v rámci sprievodnej sociálnej interakcie členov záhrady (keďže sú spravidla vykonávané spoločne, prípadne sú následne komunikované skupine, ak ich vykoná záhradník individuálne) prostredníctvom spôsobu, akým túto činnosť komentujú či opisujú, konštruuje špecifický diskurz miesta (vid' časť 2.3). Jeho najzreteľnejším prvkom sú emické toponymá – konkrétne názvy, ktorými záhradníci pomenúvajú súčasti miesta. V prípade záhrady Kuchyňka je to napríklad pojem „špinavá bouda“, označujúci v plánoch záhrady sklad náradia, „jedlý/ jedlej les“, pomenovanie krovinatého porastu v dolnej časti záhrady, „teráska“ (zvyšok záhradnej chatky, ktorý sa stal priestorovým uzlom záhrady), „zastavení“ (miesto, kde sa v pláne stretávajú dve načrtnuté línie terás), „u plotu “ a „pod smrkom“. Tieto toponymá a i ďalšie pojmy, ktoré neoznačujú miesta, ale iné prvky záhrady, sa vytvárali predovšetkým počas plánovacích stretnutí, t. j. mimo fyzický priestor záhrady, ale v jej „symbolickom“ priestore (v reči a myslení členov záhrady). Vo vlastnom fyzickom priestore záhrady sa potom tieto pomenovania ďalej reprodukovujú.

Podoba záhrady na Jižním Městě nie je na rozdiel od Kuchyňky výsledkom participatívneho plánovania. Napriek tomu však jej členovia jej materiálny priestor ďalej pretvárajú podľa aktuálnych potrieb a možností:

Tadyta krajní [záhradka] je naše, což je výhoda, protože jsme si ji mohli pak o deset centimetrů zvětšit. (Irena)

Podobne ako záhradníci z Kuchyňky zdieľajú určité označenia prvkov v priestore. Najčastejšie užívaným pojmom je „spoločný bylinkový záhon“ (alternatívne „spoločný bylinky“, označujúce tak rastliny, ako konkrétny úsek priestoru, kde rastú). Medzi ďalšie zaužívané výrazy patrí „bedna na náradí“, „bedýnky“, „zadní vchod“ a „kompost“ (označenie vlastného kompostu i časti záhrady). Tieto výrazy sú síce

bežnou súčasťou slovnej zásoby češtiny, v danom kontexte majú ale špecifický denotát (konkrétne miesta/ prvky v záhrade) a taktiež nesú špecifické významy („spoločný bylinkový záhon“ nevyjadruje len strohý fakt, že záhon nie je pridelený len jednému členovi, ale akcentuje zdieľanie a spolupatričnosť medzi členmi, je medzi nimi obľúbeným miestom atď.). Tieto pomenovania označujú významné prvky priestoru,²⁰ ktoré na jednej strane slúžia k orientácii v priestore, ale predovšetkým tvoria spoločný rámec, ku ktorému sa záhradníci vzťahujú.

Popri vytváraní špecifickej slovnej zásoby sa miesto prostredníctvom diskurzu konštruuje i naratívne, a to cez produkciu a reprodukciu príbehov o vzniku a minulosti miesta. Tento moment je obzvlášť hodný pozornosti v prípade záhrady Kuchyňka. Osud pozemku v období medzi zánikom záhradkárskej kolónie a založením komunitnej záhrady je častou témou rozhovorov medzi členmi, pričom príbeh o zániku kolónie a ďalšom dianí na jej mieste má niekoľko verzií. Na ukážku uvádzam v krátkosti päť zaznamenaných verzií.

Po roku 1989 sa fungovanie záhradkárskej osady zhoršilo a v 90. rokoch sa postupne rozpadala. V osade bývala rodina Rómov, ktorá mala oficiálne bydlisko na Národní třídě v Prahe. Jej členovia zapríčinili postupný rozvrat vzťahov o. i. tým, že prenajímali chatky a niektoré prenajali dokonca viacerým záujemcom, čo vyústilo do otvoreného konfliktu. Pôvodní záhradkári osadu postupne opustili, pred cca 10 rokmi odišli poslední. Rodina Rómov sa odsťahovala na vedľajší pozemok a spoza plotu naďalej predstavuje pre záhradu potenciálnu hrozbu a zdroj konfliktu. (Majiteľka pozemku, osobná komunikácia 9. 3. 2014)

[P]aní [majiteľka] uzavřela, protože tam měla nějaký problémy, že tam nějaký bezdomovci si to pronajímali, nebo nějaký člověk tam pronajímal to dál někomu, a pak tam někdo vařil pervitin, jo, že tam byly problémy, že to radši zavřela a potom už tam měla asi nějaký soudní spory, takže si myslím, že asi to někdo nevnímá úplně pozitivně, že to skončilo. Ale myslím na ty lidi, který tam byli přede mnou. A nechali tam spoustu kytiček. (Jana)

[O]na zkoušela ty bezdomovce nějak socializovat [...] slíbila těm bezdomovcům, že když si opraví chatky, tak že tam můžou přezimovat a že za to potom na jaře se o ten pozemek nějakým způsobem postarají. A oni si teda opravili chatky, přezimovali, ale na jaře už nezaseli, ani nezryli, ani nic. (Eva)

²⁰ Vid' mentálne mapy č. 1 (kompost zakreslený vpravo dole, „bedýnky“ vedľa auta, spoločný bylinkový záhon dole prvý zľava) a č. 2 (kompost vľavo hore, spoločný bylinkový záhon je hore prvý sprava).

[T]am to vždycky bylo takový docela divoký, takže ono možná už někdy v devadesátech letech to tam úplně nezvládali ty zahrádkáři. (Sára)

Záhradkárska osada zanikla doslova "vymretím" pôvodných členov, ktorí mali všetci nad 80 rokov. Časté problémy v záhrade vraj tiež spôsobovala rodina diviakov, ktorá na pozemok prichádzala zrejme za potravou.²¹ (Jirka, osobná komunikácia verzie zistenej od bezdomovcov z hornej časti záhrady, 5. 4. 2014)

V prípade Kuchyňky vychádza konštrukcia a rekonštrukcia minulosti záhrady nielen zo získaných informácií a spomienok obyvateľov blízkeho sídliska, ale je tiež podporená nachádzaním pozostatkov prítomnosti predchádzajúcich užívateľov – tak artefaktov, ako i prírodnín (vid' citácia Jany vyššie):

Je to taková divočina [...] a člověk se s tím pere, a zároveň je to tak městská divočina, protože my když jsme tam uklízeli ten bordel, tak to prostě vydávalo ty poklady, různý baterky, takhle velkýho plastovýho koníka, prostře ponyho pro děti, a občas se tam našlo i něco užitečnýho, nerozbitý skleničky a talíře a tak. (Sára)

Ve střední části je to [odkryté] až na podloží a právě tam u toho plotu vpravo jsme našli, když jsme to čistili, takhle jsme jednou vytáhli nějaký kus skla a pod tím bylo něco a najednou jsme vytáhli takhle velkou sportovní tašku plnou nějakých, něčeho, jo, nějakýho oblečení. Jestli ten bagr to tam rozházel všechno, já nevím, kde ta taška původně byla, [ale] ocitla se půl metru pod zemí. [T]am jsme vytáhli baterii, autobaterii a baterky od telefonů a různý takový. (Eva)

[K]dyž jsme tam třeba nejdřív museli udělat tu „odbordelizaci“ my tomu říkáme. Odbordelení. A to s sebou nese hrozně moc postřehů, jo, kdy ty tam vyhrabáváš odpadky a teď vidíš, že to jde jako hloub a hloub. Já jsem si připadala jak archeoložka, že tam vykopáváš ty starý civilizace, že si říkáš prostě kdo, jako pořád si jako kladu tu otázku jako co, kdo tam byl před tebou, víš? (Jana)

V čistení a prebudovávaní priestoru záhrady sa tak zlučuje niekoľko procesov. V materiálnej rovine možno rozlíšiť priestorové praktiky vlastnej fyzickej premeny miesta, v naratívne-diskurzívnej rovine konštrukciu zdieľaných predstáv a vytváranie zdieľaných významov. Ak by sme k „pozostatkom starých civilizácií“ pristúpili ako k textu, t. j. ako k znakom, ktoré záhradkári interpretujú a skladajú do príbehov, možno k naratívnej rovine priradiť i toto odkrývanie významov zaniknutého miesta.

²¹ Prítomnosť diviacej rodiny bola potvrdená i bývalými obyvateľmi vysokoškolského internátu 17. listopadu, ktorí si cez záhradkársku osadu príležitostne krátili cestu.

Priestorovými praktikami však rozumieme i typ aktivít vykonávaných v danom priestore (vid' 4.3) a čas strávený pohybom a pobytom v priestore. Zaujímavé je, že kým dotazovaní záhradníci z Kuchyňky obľúbené i neobľúbené miesta uviedli zhodne - „terásku“, t. j. základ zbúranej záhradnej chatky, v okolí ktorej sa spravidla členovia najviac zdržiavajú počas stretnutí a záhradných brigád, a dolnú, neupravenú časť záhrady -, členovia záhrady na Jižním Městě buď nepreferovali žiadne miesto s tvrdením, že kvôli malej rozlohe záhrady ju vnímajú ako jeden celok, alebo sa v hodnotení miest (pozitívnom i negatívnom) odlišovali. Irena uviedla ako obľúbené miesto záhon, o ktorý sa stará spolu s Lukášom; Lukáš uviedol spoločný bylinkový záhon. Partneri sa rozchádzali i vo vnímaní ďalších prvkov záhrady a jej okolia, napríklad fontány v areáli KC Zahrada:

A pak je to ještě třeba příjemný u té fontány, tady jsou lavičky s tím grilem, tak tam je to taky dobrý. (Irena)

Mně se nelíbí takový to umělý jezírko tam, protože nemám rád umělá jezírka odjakživa asi, prostě se mi nelíbí [...] Pro mě je tak vzdálený, že tam ani nedojdu. (Lukáš)

O rozdielnom postoji svedčí ako použitie odlišného výrazu („fontána“ s prevažne pozitívnymi konotáciami, oproti „*umělému* jazierku“, ktoré osobitne v kontexte diskusie o záhrade a kladného hodnotenia zelene v meste, prejaveneho počas rozhovoru prezrádza vnímanie fontány ako cudzorodého prvku), tak i skutočnosť, že kým Irena fontánu zakreslila do stvárnenia svojej mentálnej mapy, v Lukášovej priestorovej predstave vôbec nefiguruje. U dvojice nie je zjavný konflikt v záujmoch a hodnotách – práve naopak, záhrada je pre nich obľúbeným miestom trávenia spoločného voľného času:

Tak s mojí přítelkyní je to jedna z prvních věcí, kterou máme spolu. (Lukáš)

Já tam sama moc nechodím, protože to je jako taková společná aktivita, co chci dělat společně. (Irena)

Dvojica sa zhoduje i v motivácii pre zapojenie v záhrade, ktorou je pestovanie bylín a zeleniny pre priamu spotrebu. Odlišnosť v subjektívnom vnímaní konkrétneho prvku v priestore a rozdiel v identifikácii miesta, na ktorom sa najčastejšie a najradšej zdržiavajú, je možné spolu s E. Relphom prisudzovať individuálnej skúsenosti a individuálnej „zmesi osobnosti, spomienok, emócií

a intencií, ktoré zafarbujú jeho obraz daného miesta a dodávajú miestu príznačnú identitu“ [Relph 1976: 56-7, vlastný preklad].

Podľa Sethy M. Low sú predstavy a každodenné užívanie materiálneho prostredia procesmi, ktorými sa priestor transformuje na „dejiská a dejy, ktoré nesú symbolický význam“ [Low 1996: 861-2]. Ako ďalšie zložky tejto premeny Low uvádza sociálnu výmenu a spomienky²². Interakcii v rámci sociálnych vzťahov bol venovaný priestor v predchádzajúcich podkapitolách, ostáva teda presvedčiť sa, či sa vo vedomí záhradníkov ku komunitným záhradám viažu spomienky či zážitky, ktoré pokladajú za významné. Jana opísala zážitok, ktorý označuje za „minizážitok“, dalo by sa preto predpokladať, že mu hlbší význam neprisudzuje – domnievam sa však, že samotný fakt, že si naň počas rozhovoru spomenula a s nadšením ho reprodukovala, potvrdzuje opak.

Jé, minule tam byl krásnej takovej úplně super mini zážitek, ale fakt skvělej. My jsme tam [...] předminulej tejden byli sázet, byla to, asi pro mě druhá návštěva toho pozemku po zimě, ještě taková jako zima, ještě čekáme nával slimáků, a teď tam prostě takhle stojíme, už je nás tam jako x, a všimla si toho ještě [Sára]. [Sára] říká „hele, támhle je hlemýžď!“ a šel tam hlemýžď, normálně takovej ten s tím domečkem, že jo, ty nejsou tak špatný, jako ty slimáci. A teď jsme se na něj tak jako všichni podívali, byli tam asi čtyři lidi, a on spad! ((smiech)) (Jana)

Príjemné zážitky a spomienky si s komunitnou záhradou spájajú i Lukáš a Irena, pre ktorých jej návšteva tvorí súčasť typického trávenia voľného dňa. Lukáš opisuje pravidelnú návštevu záhrady:

[K]dyž si tak vezmu, tak nejčastěji to byly neděle, neděle v podvečer. Takže jak probíhal celý den, to nevím, ale vím, že ty podvečery byly zahradní, protože to byl jeden z těch předepsaných dnů pro zahradníky. [S]amozřejmě, že práce na zahradě, to proběhlo, nebo setkání, ale jedno z nejdůležitějších věcí, jakože za odměnu, že se jde ze zahrady, tak jsme se museli vždycky stavět do obchodního centra. Tam je cukrárna, kde dělají úplně skvělou zmrzlinu a moje přítelkyně je strašně na sladký, takže vždycky za odměnu dostala zmrzlinu. To je vždycky spojený jako se zahradou a s tou nedělí když si ji mám představit, že se pak jako šlo do Hájka a Boušový na zmrzlinu. A protože já jsem ujetej na zeleninový saláty, tak většinou jsem si tam ještě nastříhal rukolu, kterou jsme pěstovali. Je tam i část té zahrady, kde máme společný bylinky, takže jsem tam většinou nastříhal

²² Domnievam sa, že koncept „sociálnej konštrukcie priestoru“ Sethy M. Low korešponduje so „vznikom miesta z priestoru“ ako ho poníma E. Relph.

mátu a dobromysl a oregano a třeba ještě nějaký bylinky, a večer byl vždycky salát, takže to mám takhle spojený. Zmrzlinu a salát. (Lukáš)

Dvojica zdieľa spoločné zážitky, za základe ktorých komunitná záhrada získava pre pár zdieľané významy. Na jednej strane sa tak prostredníctvom sociálnych praktík spoločného trávenia voľného času a zdieľania zážitkov a spomienok posilňuje vzájomná sociálna väzba, na druhej strane sa prehľbuje väzba k miestu. Tento proces explicitne pomenovala i Jana:

Mně se k tomu vážou, jako *na tu komunitu se vážou docela pěkný zážitky. A to potom se promítá hrozně do toho pozemku. Víš, že jako vlastně jsem tam kolikrát byla sama, než třeba někdo přišel, ale stejně, je to závislý hodně na tý komunitě.* (Jana)

V uvedenej citácii sú zreteľné dve roviny: po prvé sociálna konštrukcia priestoru prostredníctvom významnej sociálnej interakcie v rámci spoločenstva („*to potom se promítá hrozně do toho pozemku*“), a po druhé intenzívne zažívanie miesta jedincom ako súčasťou skupiny. V úsilí záhradníkov z Kuchyňky tak možno vidieť analógiu s prvými severoamerickými osadníkmi, ktorí slovami Edwarda Relpha tým, že „si svoje nové domovy vysekali z kríkov, prakticky odznova zapustili korene – vlastnou prácou a odhodlaním k novému spôsobu života si vytvorili miesto“ [Relph 1976: 76, vlastný preklad].

4.5 Diskusia výsledkov v porovnaní s literatúrou a závery

Potreba väzby k miestu, tzv. zasvätenosti, ktorú Edward Relph [1976: 38] postuluje ako základnú ľudskú potrebu, bola zaznamenaná i u komunitných záhradníkov, či už vyjadrená explicitne alebo implicitne. Komunitné záhrady sú pre jedinca príležitosťou vytvoriť si takúto väzbu. Interpretačný rozsah pojmu „miesto“ je pritom značne široký: od malej plochy kultivovanej pôdy cez okolie bydliska až po celé mesto. Silná väzba k miestu sa zakladá na intenzívnom prežívaní miesta, teda na mnohosti významov, ktoré miesto nesie. Tieto významy sú výsledkom subjektívnej skúsenosti, ktorá môže byť rozličného druhu. V kontexte komunitných záhrad je to najčastejšie skúsenosť s významnou sociálnou interakciou s jedincami s podobnými záujmami, podobným svetonázorom, životným štýlom. Sociálna interakcia však môže byť pre

jedinca významná a obohacujúca i vtedy, keď sa odohráva medzi jedincami navzájom sa líšiacimi statusom, vekom, zdravotným stavom apod. V takomto prípade jej prínos spočíva v rozšírení sociálnych rolí jedinca a učení. Iným typom oceňovanej skúsenosti je premietanie sa do miesta cez jeho vizuálnu úpravu tak, aby spĺňalo buď estetické alebo praktické subjektívne predstavy, prípadne obe zároveň. Ako primárne kritérium zasvätenosti sa však v súlade s uplatňuje pocit bezpečia v mieste.

Podľa E. Relpha [1976: 66] je subjektívne stotožnenie s miestom predpokladom vzniku kolektívnej identity. Tento proces s pomocou poznatkov získaných terénnym výskumom a analýzou interpretujem nasledovne: na základe intenzívnej pozitívnej subjektívnej skúsenosti jedincov s určitým fyzickým miestom (t. j. zasvätenosti) sú nadväzované silné väzby medzi jedincami. Subjektívna skúsenosť jedincov môže - či dokonca z podstaty veci musí - byť odlišná (ako napr. v prípade Lukáša a Ireny), dôležité však pritom je, že významy z týchto skúseností plynúce sú v konečnom dôsledku zdieľané. Zdieľané významy a tak tvoria základ pocitu spolupatričnosti v mieste. V pozorovaných komunitných záhradách je možné identifikovať zárodky takejto väzby k miestu (a mestu) sprostredkovanej vznikom intenzívne zažívaných interpersonálnych väzieb a pocitu „komunity.“

Súhrnne teda možno na otázku postavenú v úvode práce odpovedať, že vo vzťahoch medzi jedincom, spoločenstvom a mestským prostredím spočíva úloha komunitných záhrad v mediácii väzby jedinca k prírode a mestu a v poskytnutí priestorového kontextu formovania sociálnych väzieb, potenciálne „komunity.“

Pre zodpovedanie ďalšej položenej otázky, t. j. aký typ priestoru predstavujú komunitné záhrady, porovnáme znaky záhrad s kritériami verejného, súkromného a provinčného priestoru stanovenými A. Hunterom [1985] v kombinácii s kritériami vstupu definovanými Fran Tonkiss [2006], Markom Francisom [1989] a Lyn H. Lofland [1989].

Prvým Hunterovým kritériom je povaha sociálnych väzieb. Z vytvorených dát vyplýva, že medzi komunitnými záhradníkmi existujú tak silné väzby, ako i slabé väzby - v Hunterovej terminológii sú to teda osobné väzby medzi blízkymi v rámci príbuzenských a priateľských vzťahov, a vzťahy medzi známymi charakteristické

strednou mierou emocionality. Čo sa týka typu skupiny, záhradnícke zoskupenia najviac zodpovedajú typu „miestnej pospolitosti.“ Vzťah povinností a práv je v jednej z komunitných záhrad (Kuchyňka) v rovnováhe – členovia sa zaväzujú k práci na záhrade, finančnému príspevku na jej chod a vzájomnej solidarite. V druhej sledovanej záhrade je rovnováha práv a záväzkov normatívnym ideálom, v praxi je niekedy vychýľovaná a dochádza tak až k zanedbávaniu starostlivosti o pridelený záhon, následkom čoho zodpovednosť za jeho kultiváciu prechádza na bedrá koordinátora záhrady. Čo sa týka druhého kritéria – sociálnych inštitúcií -, komunitné záhrady zodpovedajú v Hunterovej terminológii miestnym interpersonálnym sieťam, ktorých charakteristickým znakom je vzájomná pomoc. Charakterom fyzického priestoru sa komunitné záhrady najviac približujú typu „za dverami domova.“ S touto kategóriou plne korešponduje záhrada na Jižním Městě – všetci jej členovia bývajú v jej blízkosti. Komunitná záhrada Kuchyňka je pre približne polovicu členov od bydliska značne vzdialená. Súhrnne možno povedať, že v Hunterovej ideotypickej triáde súkromné – provinčné – verejné komunitné záhrady najsilnejšie korešpondujú s typom provinčného priestoru.

V porovnaní s ideálnymi typmi verejného priestoru rozlíšenými Fran Tonkiss možno komunitné záhrady najvýstižnejšie prirovať k typu „kaviarne“, ktorý predstavuje „dejisko družnosti, sociálnej výmeny a stretávania s inými. Tieto miesta môžu byť vlastnené súkromným subjektom a regulované, ale navodzujú pocit ‚bytia na verejnosti‘“ [Tonkiss 2006: 67].

Zásadným aspektom verejného priestoru je jeho otvorenosť a neobmedzená prístupnosť [Ouředníček 2008: 93]. Toto kritérium absolútne nespĺňa ani jedna zo sledovaných komunitných záhrad. Obe záhrady sú od okolia ohradené a fyzický prístup do nich je regulovaný, hoci v záhrade na Jižním Městě o dôslednej regulácii nemožno hovoriť. Vizualný prístup je podľa M. Francisa [1989] zasa významným kritériom pocitu bezpečnosti. Skúsenosť záhradníkov v oboch komunitných záhradách je však v rozpore s touto Francisovou tézou. Z výpovedí respondentov vyplýva, že sa v priestore, ktorý nie je „zvonku“ viditeľný, cítia bezpečnejšie. Domnievam sa, že tento pocit bezpečia záhradníkov vo vizuálne neprístupnom priestore je nutné chápať vo väzbe na pocit zasvätenosti v Relphovej terminológii.

Francis argumentuje, že miera vizuálnej a sociálnej prístupnosti vplývajú na kvalitu verejného priestoru. Ako verejný priestor by tak sledované komunitné záhrady do veľkej miery zlyhávali i v prípade, že by boli fyzicky prístupné.

Podľa kritérií uplatňovaných Lyn H. Lofland [1989: 453] nemožno komunitné záhrady označiť za verejný priestor – s výnimkou úvodných organizačných stretnutí nie sú miestom stretávania neznámych jedincov, ktorí sa rozlišujú len na úrovni sociálnych rolí a ritualizované symbolické správanie sa v nich taktiež uplatňuje len v malej miere.

Z porovnania uvedených konceptualizácií s realitou komunitných záhrad vyplýva, že tieto kritériám verejného priestoru nevyhovujú a zároveň ich nemožno označiť za súkromný priestor. Komunitné záhrady nájdeme kdesi uprostred tejto škály. Táto pozícia komunitných záhrad ustanovená porovnaním s teóriou koreluje i s emickou perspektívou záhradníkov. Ako sme sa mohli presvedčiť z ukážok zaznamenaných rozhovorov a pozorovaní, priestor komunitných záhrad je jej členmi vnímaný ako sčasti autonómny a ich chovanie vykazuje isté znaky teritoriality. V prípade záhradníkov z Jižního Města však vo vnímaní autonómie záhrady možno zaznamenať istú fluktuáciu. Záhradníci akceptujú prítomnosť nečlenov záhrady v priestore, ktorý je im vyhradený, ale na druhej strane ich pobúrili zásahy zo strany vedenia KC Zahrada v časti areálu, ktorá im oficiálne neprislúcha. Túto „teritoriálnu ambivalenciu“ chápem ako náznak skutočnosti, že mentálne hranice priestoru sa nutne neprekrývajú s jeho hranicami vytýčenými fyzicky či symbolicky (napr. zmluvno-právne). Tolerancia k voľnému vstupu nepovolaných a nepozvaných osôb do priestoru záhrady je u členov Kuchyňky znateľne nižšia ako u členov záhrady na Jižním Městě. Deklarovaným dôvodom je kultivácia plodín ako primárna funkcia záhrady, domnievam sa však, že úlohu hrá i značne negatívne vnímanie bezprostredného okolia záhrady, ktoré je zdrojom latentných hrozieb a konfliktov. Tento postoj pokladám i za motiváciu teritoriálne sa vymedzovať voči okoliu.

Protiváhou k fyzickej uzavretosti záhrady je druhá jej zamýšľaná funkcia, ktorou je deklarované „rozvíjanie komunitného života.“ Ak sa v záhrade Kuchyňka podarí v budúcnosti vytvoriť čiastočný režim fungovania ako komunitného centra,

bude možné hovoriť o úspešnom príklade sprístupňovania súkromného priestoru verejnosti ako kompenzácií stále vzrastajúcej privatizácie a komodifikácie verejného priestoru. Je však nepravdepodobné (a v súčasnosti ani cieľom), aby komunitná záhrada Kuchyňka dospela k miere otvorenosti verejnej záhrady, ako ju opisuje Mark Francis [1989: 53]. Keď sa záhrada stane súčasťou verejnej sféry [cf. Lofland 1989], stane sa tak pre členov ako i „okoloidúcich“ významným dejiskom sociálneho života v lokalite (susedstve, miestnej štvrti atď.). V prípade záhrady na Jižním Městě je snaha o podobné fungovanie znateľnejšia – v súčasnosti sa prejavuje napríklad snahou o efektívnejšiu propagáciu záhrady predovšetkým voči obyvateľom sídliska a návštevníkom KC Zahrada. Či tieto dve komunitné záhrady dospejú k Francisovmu ideálu alebo nie, je však podľa môjho názoru menej podstatné ako skutočnosť, že už vo svojej terajšej podobe sú nielen „silnou metaforou nášho vzťahu k sebe samým, k prírode a k nášmu každodennému prostrediu,“ ale i zdrojom týchto vzťahov.

5 ZRHNUTIE

V predloženej práci som sa zaoberala aktuálnym fenoménom mestského záhradníčenia konkrétne vo forme komunitných záhrad. Hlavným cieľom práce bolo zhodnotiť, nakoľko možno komunitné záhrady zakladané v súčasnom období chápať ako miesta na pomedzí súkromného a verejného priestoru. Skúmaný problém bol teoreticky ukotvený v antropologickom myslení o mieste a priestore, ktoré je vo veľkej miere inšpirované pozíciami humanistickej geografie.

Základným východiskom práce pritom bola téza, že „miesto“ nie je ani výsekom geografického priestoru, ani statickým prvkom, ale syntézou prírodných objektov a objektov vytvorených človekom, aktivít, funkcií a významov prikladaných miestu zámerným konaním ľudského subjektu. Podobne ako miesto, je i priestor chápaný ako konštruovaný na škále verejný – súkromný prostredníctvom sociálnych vzťahov a procesov.

Bakalárska práca je výsledkom niekoľkomesačného kvalitatívneho výskumu v dvoch komunitných záhradách v Prahe – v Komunitnej záhrade Kuchyňka (Praha 8) a Komunitnej záhrade na Jižním Městě (Praha 11). Terénny výskum bol realizovaný prostredníctvom nezúčastneného i zúčastneného pozorovania a dotazovania metódou pološtruktúrovaných rozhovorov.

Hlavný výskumný cieľ práce bol rozčlenený do čiastkových navzájom súvisiacich otázok: Akú úlohu hrajú komunitné záhrady vo vzťahoch medzi jedincom, spoločenstvom a mestským prostredím? Aký typ interakcie a sociálnych vzťahov je pre ne charakteristický? Nakoľko sú v emickej perspektíve komunitné záhrady konštruované a vnímané ako súkromný či verejný priestor a nakoľko ich možno za verejný-súkromný priestor označiť na základe externe definovaných kritérií?

Analýzou vytvorených dát pomocou dichotómie priestor – miesto a konceptov vnímania miesta (*sense of place*) a väzby k miestu (*place attachment*) zavedených humanistickými geografmi Edwardom Relphom [1976] a Yi-Fu Tuanom [1977] a konceptu sociálnej konštrukcie priestoru, autorkou ktorého je antropologička Seta M. Low [1996] som dospela k poznatku, že komunitné záhrady predstavujú

priestorový kontext vzniku významných sociálnych väzieb. Zároveň ich úloha spočíva v mediácii vzťahu jedinca k mestu a k prírode v meste.

Porovnaním výsledkov pozorovania a rozhovorov s rôznymi konceptualizáciami dichotómie verejného a súkromného priestoru [Francis 1989; Hunter 1985; Lofland 1989; Ouředníček 2008; Tonkiss 2006] sa komunitné záhrady ukázali byť špecifickým typom priestoru, ktorý vykazuje zároveň charakteristiky verejného i súkromného typu priestoru. V oboch komunitných záhradách sa odohráva sociálna interakcia v rámci interpersonálnych vzťahov a ďalšie sociálne praktiky typické pre súkromnú sféru (napr. príprava a konzumácia pokrmov). Z diskutovaných ideálnych typov priestoru sa pre uvažovanie o komunitných záhradách ako najužitočnejší ukázal koncept provinčného priestoru definovaný Albertom Hunterom, ani tento však pozorovanú a zažívanú skutočnosť nevystihuje absolútne. Externe definované kritériá typu priestoru boli preto konfrontované s emickou perspektívou členov komunitných záhrad, ktorá bola nazeraná v kontexte sociálnej konštrukcie priestoru. Pozornosť bola preto venovaná na jednej strane priestorovým praktikám a na druhej strane naratívne-diskurzívnym praktikám uplatňovaným členmi komunitných záhrad. Výsledkom týchto praktík sú zdieľané predstavy priestoru komunitných záhrad. V týchto predstavách sa prelína vnímanie komunitných záhrad ako autonómneho priestoru „komunity“ a snahy otvárať tento priestor verejnosti.

6 ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Agnew, John. 1987. *Place and Politics. The Geographical Mediation of State and Society*. Boston: Allen & Unwin.
- American Community Gardening Association. Dostupné: 28. 10. 2013. <<http://www.communitygarden.org/learn/>>.
- Baker, L. E. 2004. „Tending cultural landscapes and food citizenship in Toronto’s community gardens.“ *Geographical Review*. 94(3):305–25.
- Beck, Ulrich. 2011. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham, MD; Oxford: Altamira Press.
- Cloke, P. J., C. Philo, D. Sadler. 1991. *Approaching Human Geography: An Introduction to Contemporary Theoretical Debates*. London: Chapman.
- Cresswell, Tim. 2004. *Place: A Short Introduction*. Malden, MA: Blackwell.
- Draper, Carrie, Darcy Freedman. 2010. „Review and Analysis of the Benefits, Purposes, and Motivations Associated with Community Gardening in the United States.“ *Journal of Community Practice*. 18(4): 458-92.
- Del Casino, Vincent J. 2009. *Social Geography: A Critical Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Duncan, James. 1994a. „Sense of place.“ S. 548 - 49 In *The Dictionary of Human Geography*, editoval R. J. Johnston, D. Gregory, D. M. Smith. 3rd ed. Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell Reference.
- Duncan, James. 1994b. „Place.“ S. 442 In *The Dictionary of Human Geography*, editoval R. J. Johnston, D. Gregory, D. M. Smith. 3rd ed. Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell Reference.
- Ferris, John, Carol Norman, Joe Sempik. 2001. „People, land, and sustainability: Community gardens and the social dimension of sustainable development.“ *Social Policy & Administration* 35(5): 559-568.
- Firth, C., D. Maye, D. Pearson. 2011. „Developing “community” in community gardens.“ *Local Environment* 16(6):555–68.
- Francis, J., B. Giles-Corti, L. Wood, M. Knuiaman. 2012. „Creating sense of community: the role of public space.“ *Journal of Environmental Psychology*. 32(4):401–9.
- Francis, Mark. 1989. „Control as a dimension of public-space quality.“ S. 147-172 In *Public Places and Spaces*, editoval I. Altman, E. H. Zube. Boston, MA: Springer US.
- Gibas, Petr. 2013. „Součást města.“ In *Art & antiques: váš průvodce světem umění*. 2013(9): 50-53.
- Gibas, Petr, Karolína Pauknerová, Bedřich Čížek. 2010. "Oáza klidu nebo ráj golfistů? Zahrádkáři a postsocialistická transformace (nejen) v Praze". S. 175-86, 193-94 in *Neklidná krajina vzpomínání. Konkurenční společenství paměti ve městě*, editoval Blanka Soukupová. Praha: Univerzita Karlova.
- Giddens, Anthony. 2000. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Glover, Troy D. 2004. "Social Capital in the Lived Experiences of Community Gardeners." *Leisure Sciences* 26(2):143-62.
- Goffman, Erving. 1971. *Relations in Public*. New York: Basic Books.

- Gregory, Derek. 1994. Humanistic geography. S. 263-266 in *The Dictionary of Human Geography*, editoval R. J. Johnston, D. Gregory, D. M. Smith. 3rd ed. Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell Reference.
- Gupta, Akhil, James Ferguson. 1997. *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham: Duke University Press.
- Havelková, Hana. 1995. „Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry.“ *Sociologický časopis* 31(1):25–38.
- Hirsch, Eric. 1995. „Introduction“. S. 1-30 In *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*, eds. E. Hirsch, M. O'Hanlon. Oxford: Clarendon Press.
- Hromádková, Tereza. 2012. „Zahradníci v džungli betonu.“ In *Víkend: Magazín HN*. 56(16). Dostupné z <<http://hn.ihned.cz/c1-55508420-zahradnici-v-dzungli-betonu>>, <<http://www.enviweb.cz/clanek/urban/91195/zahradnici-v-dzungli-betonu>>.
- Hunter, Albert D. 1985. „Private, Parochial and Public Social Orders: The Problem of Crime and Incivility in Urban Communities“. S. 230-242 In *The Challenge of Social Control: Institution Building and Systemic Constraint*, editoval Gerald D. Suttles, Mayer N. Zald. New York: Ablex.
- Jak žila komunitní zahrada na Jižním Městě v roce 2013. In: *Blog - Kokoza* [online 18. 11. 2013]. Dostupné 26. 2. 2014 <<http://www.kokoza.cz/blog/26-jak-zila-komunitni-zahrada-na-jiznim-meste-v-roce-2013/>>.
- Kulturní Jižní Město, o. p. s. 2010. „Výroční zpráva o činnosti a hospodaření společnosti KULTURNÍ JIŽNÍ MĚSTO, o.p.s. za rok 2010“ [online]. Dostupné 26. 2. 2014 <<http://www.kczahrada.cz/upload/1354700390.pdf>> .
- Kulturní Jižní Město, o. p. s. 2010. „Výroční zpráva o činnosti a hospodaření společnosti KULTURNÍ JIŽNÍ MĚSTO, o.p.s. za rok 2011“ [online]. Dostupné 26. 2. 2014 <<http://www.kczahrada.cz/upload/1354700353.pdf>> .
- Kurtz, Hilda. 2001. "Differentiating Multiple Meanings of Garden and Community." *Urban Geography* 22(7): 656-70.
- Lankašová, Lucie. 2013. Živoucí fenomén městských a komunitních zahrad. [Studijní text pro předmět Ekologie – Doktorské studium, online]. Praha: Fakulta architektury ČVUT. Dostupné 31. 3. 2014 <http://www.fa.cvut.cz/attachments/BAhbBlSfHOGZmSSIdNTI5YzhmMjU1MDE2NTM0NWViMDQwNTMxBjoGRVQ/OPPA_Lankasova_fin.pdf?sha=9a0e923c>.
- Lofland, Lyn H. 1985. *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press.
- Lofland, Lyn H. 1989. „Social Life in the Public Realm. A Review.“ *Journal of Contemporary Ethnography* 17(4): 453-482.
- Low, Setha M. 1996. „Spatializing Culture: The Social Production and Social Construction of Public Space in Costa Rica.“ *American Ethnologist* 23(4): 861-879.
- Low, Setha M. ed. 1999. *Theorizing The City: the New Urban Anthropology Reader*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Low, Setha M., Denise Lawrence-Zúñiga. 2003. *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*. Malden: Blackwell.
- Low, Setha M., Neil Smith. 2006. „Introduction: The Imperative of Public Space.“ S. 1-30 In *The Politics of Public Space*, editoval Setha Low, Neil Smith. New York: Routledge.
- Lynch, Kevin. 1960. *Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Minar, David W., Scott A. Greer. 1969. *The Concept of Community: Readings with Interpretations*. Chicago: Aldine.

- Nadace Via. 2013. „Z Kuchyňky do kuchyně“ [online]. Dostupné 26. 3. 2014 <<http://www.nadacevia.cz/cz/granty-a-podpora/podporene-projekty/z-kuchynky-do-kuchyne>>.
- Nettle, Claire. 2014. *Community gardening as social action*. Farnham, Surrey, England; Burlington, VT: Ashgate Publishing Company.
- o. s. Kuchyňka. 2013a. *Organizační řád sdružení Kuchyňka – k diskuzi* [online]. Dostupné 26. 2. 2014 <<https://sites.google.com/site/komzakuch/dokumenty>>.
- o. s. Kuchyňka. 2013b. *Stanovy občanského sdružení „Kuchyňka“* [online]. Dostupné 26. 2. 2014 <<https://sites.google.com/site/komzakuch/dokumenty>> .
- Pauknerová, Karolína. 2013. „Cesty antropologa ve městě: o lidských smyslech, lidské krajině a antropologii.“ S. s. 87–96 In *Cesty urbánní antropologie. Tradice - nové směry - identita*. Univerzita Karlova v Praze.
- Petříček, Miroslav. 1997. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Hermann & synové.
- Pospěch, Pavel. 2013. „Městský veřejný prostor: interpretativní přístup.“ *Sociologický časopis* 49(1): 75-100.
- PS PČR. *Sněmovní tisk 791/0: Návrh zákona o zahrádkářské činnosti* [online]. 2009-03. Dostupné 26. 3. 2014 <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=791&ct1=0#prilohy>>.
- Regalová, Kristina. 2013. *Sama doma — iVysílání* [online]. 31. 3. 2014. Česká televize. Dostupné 31. 3. 2014 <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/214562220600049/>> .
- Relph, Edward. 1976. *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Sauer, Carl O. 1925. „The Morphology of Landscape.“ *University of California Publications in Geography*, 2(2): 19–53.
- Spradley, James P. 1980. *Participant Observation*. Holt, Rinehart and Winston.
- Tuan, Yi-Fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuan, Yi-Fu. 1979a. *Landscapes of Fear*. Pantheon Books, New York.
- Tuan, Yi-Fu. 1979b. „Space and place: humanistic perspective.“ S. 387-427 In *Philosophy in Geography*, editoval S. Gale, G. Olsson. Dordrecht: Springer Netherlands.
- Tuan, Yi-Fu. 1991. „Language and the Making of Places: A Narrative-Descriptive Approach.“ *Annals of the Association of American Geographers* 81(4):684-696.
- Vágner, J. 2004. „Vznik a vývoj zahrádkových osad na území Česka.“ S. 231-237 In *Geografie a proměny poznání geografické reality. Sborník příspěvků z Mezinárodní geografické konference*. Ostrava: Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta.
- Vávra, Jaroslav. 2010. „Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa.“ *Geografie* 115(4): 461-478.
- Walsh, Colleen C. 2011. „Gardening Together: Social Capital and the Cultivation of Urban Community.“ Dizertační práce. Case Western Reserve University. Dostupné z: http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=case1295641487 .
- Zahradník. 2012. „Semínář o komunitních zahradách představil české a americké iniciativy.“ In: *Zahradka Velvyslanectví USA v Praze* [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné 26. 3. 2014 z: <http://www.aic.cz/zahradka/2012/10/seminar-o-komunitnich-zahradach-predstavil-ceske-a-americke-iniciativy/>.

7 SUMMARY

In recent years, urban gardening is being found in a new form in the Czech Republic, i.e. in the form of community gardening. Using theoretical concepts and tools developed in urban anthropology and humanistic geography, the present thesis aimed to determine whether the community gardens being currently established can be seen as places positioned in between the public – private space dichotomy. “Place“ was seen as a synthesis of natural and man-made objects and meanings attached to place by intentional human action, rather than a portion of geographical space. In a similar fashion, space was conceived as the outcome of social processes.

The thesis presents field research conducted in two community gardens in Prague. The outcomes of the research are based on an analysis of six semistructured interviews with gardeners and participant observation.

The main research question was: What is the role played by community gardens in the relationships among individual, community and urban environment? Studying the data gained through fieldwork through the paradigm of the space – place dichotomy and the concepts of sense of place, place attachment and social construction of space, I was able to establish that community gardens represent a spatial context for the formation of social ties. At the same time, their role consists in mediating the attachment to a place in the city.

Community gardens appeared as a specific type of space showing features of both public and private spaces, which can best be described using the concept of parochial space defined by Albert Hunter. However, the emic perspective of community gardeners suggests that community gardens are a place imbued with different subjective meanings, which, however, converge in a shared sense of place as an autonomous space of the community and an intention to symbolically and practically open the space to the public.

8 PRÍLOHY

8.1 Tabuľka respondentov

Tabuľka 1: Údaje o informátoroch a respondentoch pološtruktúrovaných interview

ID	Pseudonym (Informátor/ Respondent)	Pohlavie	Vek	Vzdelanie	Bydlisko - mestská časť Dĺžka bývania v rokoch
KZK_1	Sára (I)	Žena	27	VŠ	Praha 6 (v detstve Praha 8) nezistené
KZK_2	Jana (I)	Žena	33	VŠ	Praha 4 nezistené
KZK_3	Eva (I)	Žena	59	VŠ	Praha 8 25
KZJM_1	Marek (I)	Muž	34	VŠ	Praha 11 30
KZJM_2	Irena (R)	Žena	28	VŠ	Praha 11 <3
KZJM_3	Lukáš (R)	Muž	28	VŠ	Praha 11 <3

Vysvetlivky:

KZK - Komunitná záhrada Kuchyňka

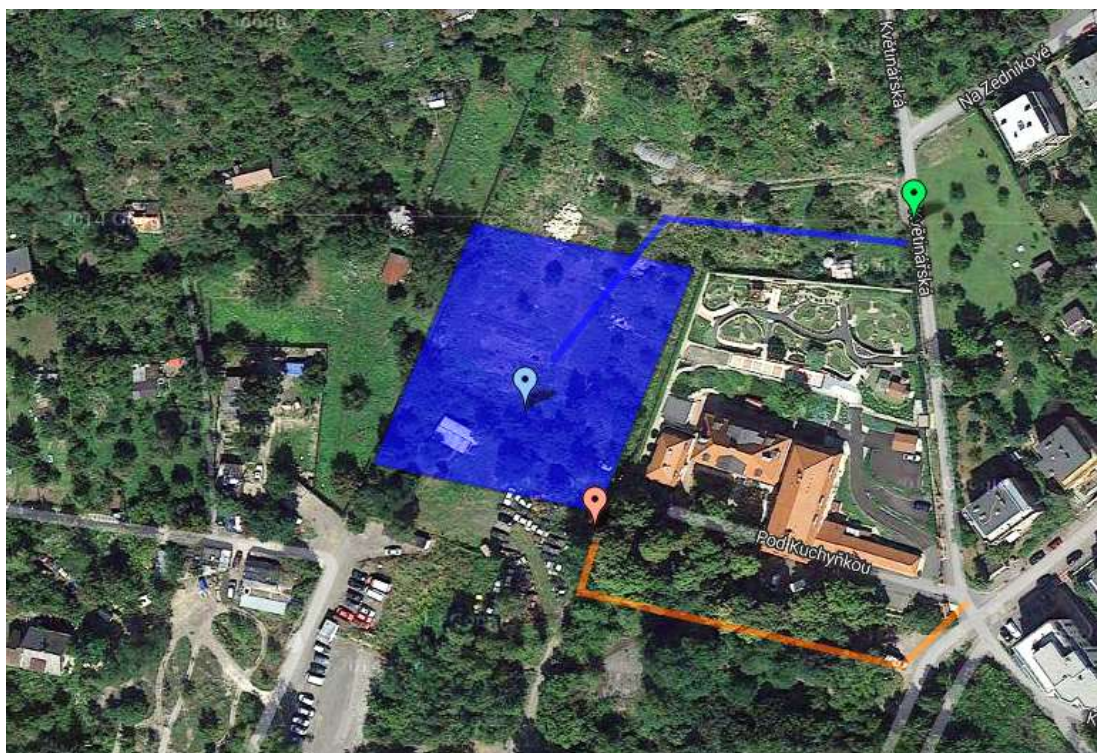
KZJM - Komunitná záhrada na Jižním Městě

8.2 Osnova pološtruktúrovaného rozhovoru

Tabuľka 2: Osnova pološtruktúrovaného rozhovoru

Tematický okruh	Príklady otázok
A. Úvod – Pasportizácia	Povedali by ste mi, prosím, krátko niečo o sebe? Koľko máte rokov, kde bývate, študujete/pracujete?
B. Mestské záhradníčenie, komunitné záhrady (KZ)	Čo rozumiete pod pojmom „komunitná záhrada“? Povedali by ste, že majú KZ niečo spoločné so záhradkárskymi osadami? Ako si vysvetľujete ich súčasnú popularitu?
B1. Skúsenosti a motivácie	Spomínate si, kedy ste o KZ počuli prvýkrát? Zaujali vás už vtedy? Ak áno, čím? Ako na vašu účasť v KZ reaguje vaše okolie?
B2. Vlastná komunitná záhrada	Skúste mi, prosím, opísať [názov danej KZ]. Ako na vás pôsobí prostredie, kde sa nachádza? Ako sa tam cítite? Ktoré miesta tam máte najradšej, ktoré najmenej rád/rada?
B3. Každodennosť v KZ	Skúste, prosím, opísať svoj deň, keď idete na záhradu. Ako často tam chodievate? Zmenil sa nejaký spôsob, akým trávite svoj voľný čas? Zažili ste tam doposiaľ niečo zaujímavé, pozoruhodné? V čom pre vás spočíva prínos KZ? Je niečo, čo vám KZ berie?
C. Predstavy, prania	Ako si predstavujete [KZ] v budúcnosti – pre seba? Ak by to bolo možné, zmenili by ste niečo na jej fungovaní? Ak by ste do KZ už nemohli chodiť, chýbala by vám v niečom? Prekážalo by vám, ak by sa zmenilo miesto záhrady?
D. Sociálne vzťahy v KZ	Opísali by ste mi, skupinu ľudí v [KZ]? S kým z ostatných záhradníkov ste najčastejšie v kontakte? Stretávate sa i mimo záhrady? Stáva sa, že do [KZ] prichádzajú cudzí ľudia?
E. Záver	Je ešte niečo, na čo som sa nepýtala, a čo považujete za dôležité? Odporúčali by ste mi niekoho, s kým by som sa ešte mala o (KZ) porozprávať?

8.3 Obrazová příloha 1: Fotografická příloha a mapy

Fotografie č.1: Komunitná záhrada Kuchyňka. Zelený bod označuje bočný vstup, červený dolný vchod. Foto: KZ Kuchyňka.

Fotografie č.2: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Foto: Google Maps.

Fotografia č.3: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Fontána/umelé jazierko. Foto: autor.

Fotografia č.4: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Zadný vchod. Foto: autor.

Fotografia č.5: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Individuálne záhony, v rohu záhrady kompost. Foto: M. Hruban.

Fotografia č. 6: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Pohľad zo zadnej časti záhrady k hlavnému vchodu. Pri stene budovy KC Zahrada stoja debničky na pestovanie. Foto: M. Hruban.

Fotografia č.7: Komunitná záhrada na Jižním Městě. Pohľad zo spoločného bylinkového záhonu na kompost. Foto: M. Hruban.

Fotografia č. 8: Komunitná záhrada Kuchyňka. Pohľad z pozemku záhrady na hotel. Október 2013. Foto: autor.

Fotografia č. 9: Komunitná záhrada Kuchyňka. Bočný vstup z ul. Květinářská. Foto: autor.

Fotografia č. 10: Komunitná záhrada Kuchyňka. Plot pozemku pri ul. Květinářská. Foto: autor.

Fotografia č. 11: Komunitná záhrada Kuchyňa. Dolný vstup od ul. Pod Kuchyňkou. Foto: autor.

Fotografia č. 12: Komunitná záhrada Kuchyňa. „Teráska“ – zázemie záhrady na zvyšku záhradnej chatky. V prednej časti bylinkový záhon. Apríl 2014.. Foto: autor.

Fotografia č. 13: Komunitná záhrada Kuchyňa. Dolná línia pozemku so smrekom. Apríl 2014. Foto: autor.

Fotografia č. 14: Komunitná záhrada Kuchyňa. Pravý plot pozemku, dub. Apríl 2014. Foto: autor.

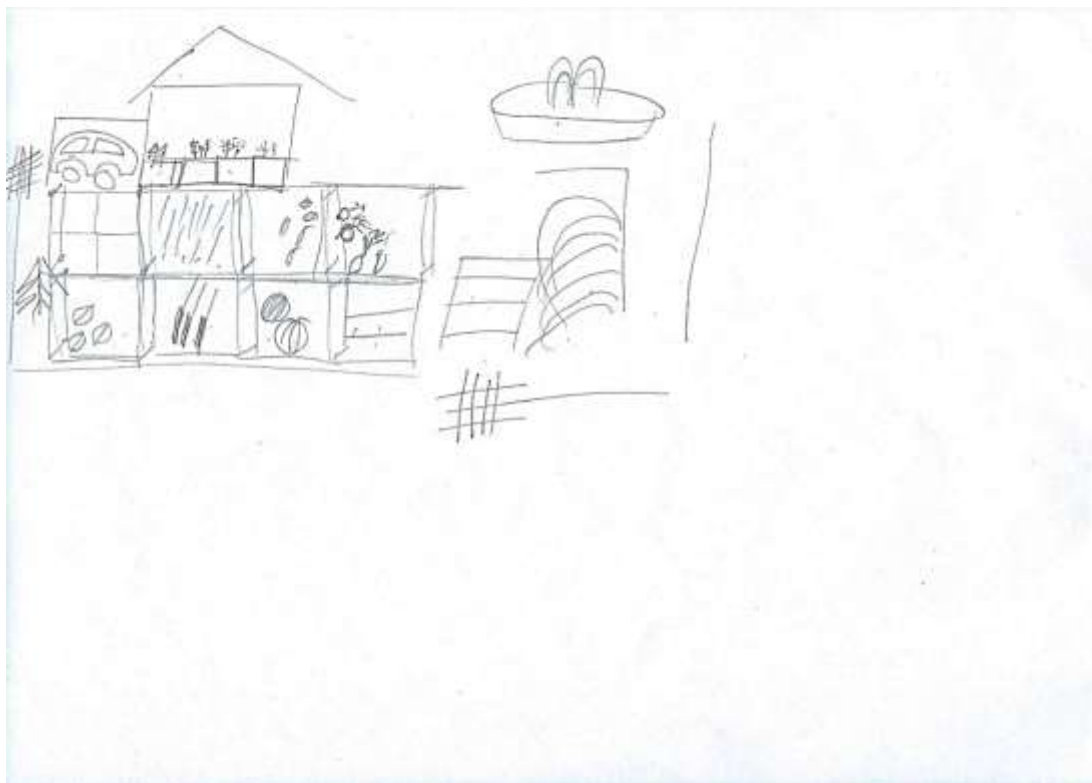

Fotografia č. 15: Komunitná záhrada Kuchyňka. Cestička k dolnej bráne od ulice Pod Kuchyňkou. Foto: autor.

Fotografia č. 16: Komunitná záhrada Kuchyňka. Záhony vybudované z materiálu z rozpadnutých záhradných chatiek. Apríl 2014. Foto: KZ Kuchyňka.

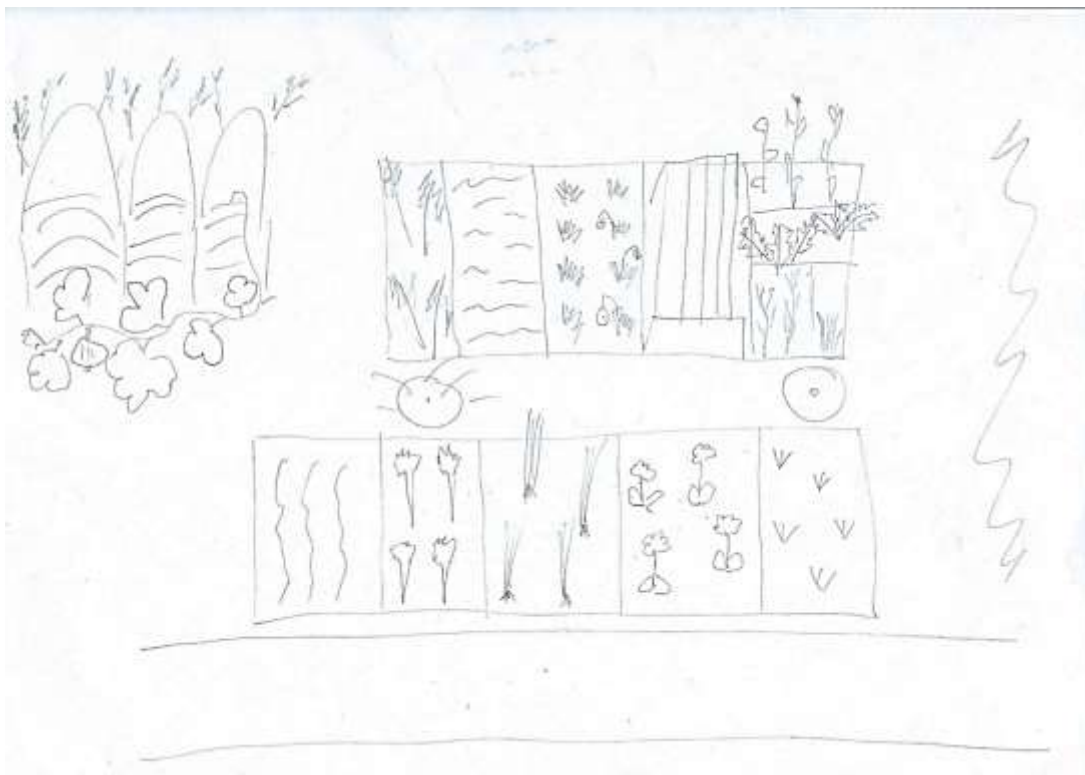
8.4 Obrazová príloha 2: Mentálne mapy

Obrázok 1: Mentálna mapa – Irena

Obrázok č. 2: Mentálna mapa – Lukáš

Obrázok č. 3: Mentálna mapa – Marek

Obrázok č. 4: Mentálna mapa – Jana

Obrázok č. 5: Mentálna mapa - Sára

8.5 Ukážka transkriptu pološtruktúrovaného rozhovoru

Respondent: KZJM_2 Irena

Opis mentálnej mapy:

Tak keby ste mi popísali, čo je čo, čo ste mi nakreslili.

Jo, tak tady je osum malejch záhonků, který máme rozdělený provázkama, aby se vědělo, čí to je, protože ty pozemky jsou, nebo ty prostory jsou hrozně mrňavý – když jsem to popisovala mamce, tak se hrozně smála – a (.). Tady je paní, a ta má hrozně velkej pořádek v tom políčku, pak tady ta paní v tom druhým, s tou se asi vidíme, nebo sme se vidívali nejvíckrát, tak ta tam má prostě třeba měsíčky a vedle toho jahody, a vedle toho něco a vždycky to jako přinese prostě z domu, tam to zasadí a třeba jí to tam tři roky prostě roste. A ta nám dycky jako radí, co prostě máme dělat. Tady ta paní tam chodí spíš jako s vnoučkem, jako maminka to založila a teďka tam chodí babička s vnoučkem a ta má jahody, a meduňku, co roste k nám, a mátu a myslím, že tam mají i hrášek a fazole tam měli. Tadyta krajní je naše, což je výhoda, protože jsme si ji mohli pak o deset centimetrů pak jako zvětšit ((smiech)) a tam jsme měli pět kedluben, mrkve, rukolu jednu, hm, podzimní cibuli a pórek. Těm se teda moc nedařilo, to už si příští rok jako nevysadíme. Ale ty kedlubny a mrkvičky, ty šly, a ta rukola byla taky supr. Pak je tam takovej sráz a vlastně na tom jakoby dolním pozemku, kterej je vlastně stejně velkej, akorát ho zastihuje tady – je velká stěna, jako zeď, takže tam se daří spíš jako rostlinám, co jsou spíš ve stínu. Takže tady máme společný bylinky, což je jako máta, meduňka, měsíček, petržel a tak. Tady pak má paní – ne – z tadytoho pozemku něco, co už tam roste hrozně dlouho, je to hrozně velký a ona to jednou vytrhla a říkala, že někde četla, že ten kořen k něčemu je, ale zapomněla k čemu, takže jsme pak hledali, co to je. A pak jsme to i našli, ale já jsem to zase zapomněla. Tady pak jsou myslím dýně, a to si nejsem úplně jistá, a dýně jsou totiž i na kompostu, a (.). to taky nevím, co tam je. Pak tady jsou schody, pak je tady kompost, na tom kompostě je pak cedulka, co se může kompostovat, co se nemůže kompostovat – to jsou taky velký debaty. Pak vzadu je takovej velkej prostor a tam je – se tam griluje a myslím, že tam je i fontána a tak. A vlastně k těm pozemkům úplně přímo náleží správčův dům, kde je to kulturní centrum, jsou tam jazyky a různý akce se tam pořádaj, který s tou zahradou třeba ani nesouvisí, vlastně. A eště na té stěně jsou nějaký velký takový jako krabice a v těch krabících se daří rostlinkám, co chtěj jako sluníčko, protože tam to praží od toho (.). Vy vlastně jste říkala, že se nezajímáte o to ale

Ne, ne, (nejasné) určíte, presne o to ide

já to prostě popisuju tak jak to souvisí – a tam se prostě daří jako rostlinkám, jsou nějaký čili papričky, rajčata tam taky supr šly a prostě, já to vidím přes toto. A tady pak ještě máme, vedle toho auta, by měla být bedna s náradím společným, která tam není.

To auto je čie auto?

Auto je pana správce auto, protože můžete chodit jako předem, ale když je předek zavřenej, tak se jakoby chodí zadem vlastně jakoby přes správce.

Tak jo, moc d'akujem.

Pamätáte si, alebo – úplne obecné, keby sme začali, čo sú pre vás, alebo čo si predstavujete pod pojmom „komunitné záhrady“?

Já myslím, že ty „komunitní zahrady“ je dost takovej jako zavádějící pojem, teda aspoň pro mně, protože komunitu si беру jako komunitu nějakých jako lidí, co (.) Je to pro mně trošku – nevím úplně, jestli pejorativní – ale má to trošku negativní konotace. Že spíš jako komuna, komunita, že spíš jako, jakoby nějaká sekta a třeba jako komunitní zahrada mně jako moc neseď, mně to přijde takový jako hysterický v tom berlínském stylu. A co si pod tím představím? Tak teďka už jako tohle. Ale dřív bych si pod tím nedokázala představit vůbec nic. No, dřív asi (.) dřív bych si řekla, že to jsou prostě nějakí jako (.) blázni, co prostě někde něco dělaj (.) a tak.

A pamätáte si, kedy ste o nich počuli prvýkrát

Ne.

Alebo v akom kontexte? Vôbec?

Ne, na tohle je expert ((partner respondentky, člen KZ)), a když jsme se o tom včera jako bavili a zrovna jsem se jako ptala, tak já bych si na to jako sama vůbec nevzpomněla, a on mi teda řek, že jsem na to nějak jako nějak přišla já, ale

Aha, neví se, jak?

jako jinak vůbec, vůbec. ((smiech))

A ako ste sa potom skontaktovali priamo s komunitnou záhradou, s touto?

(.) předpokládám, že všechny tyhleto organizační věci má na starosti ((partner respondentky, člen KZ)).

OK.

Takže

Takže ste sa nechali priviesť nejakým spôsobom

Jo, jo, jo, jo.

A to třeba jako i to, že já jsem jakoby, nebo oba jsme jakoby hodně pracovním vyčerpání, takže i na to první setkání, vlastně, kde byla ta (.) ta šéfka těch komunitních zahrad, kterou já jsem viděla třeba jenom jednou, tak tam byl ((partner respondentky, člen KZ)) na tom seznamovacím večeru, a já jsem tam bohužel bejt nemohla.

((ruch, kaviareň))

Bavili sme sa už o tom, že sú nejakým spôsobom, že je to trend, alebo že sú nejakým spôsobom in, v tomto období-

No, já si myslím, že když jsme s tím jakoby začínali, protože (.) my už jsme tam asi rok, že jo (.) nebo, předpokládám, že jsme měli jako první sadbu, takže předpokládám jakoby rok, tak jsem o tom třeba neslyšela, ale teďka už i třeba, že mám tu Kokozu na facebooku, tak jakoby vím, že

se o tom mluví, a nebo třeba (.) i lidi ve škole, jakože třeba se o tom zmíní a (.) a já jsem to taky jako rozšířila mezi, mezi svoje známý, jako třeba našim jsem to řekla, že se musí přijet podívat na zahradu, connz je pro ně třeba hrozně jako směšný, protože my jsme třeba měli dvacet let jakoby obrovské jabloňové sad, prostě nějaký jako hrozně moc metrů čtverečních, a to je pro ně prostě jako takovej nepovedenej vtip.

A aký to na nich robilo dojem, potom, keď to videli? Zmenili nejak názor?

Oni to ještě neviděli, protože to viděli jenom v televizi.

Jasné, takže u vás ešte neboli.

Ještě jako nebyli na té zahradě, ale tak mamka se tomu spíš tak jako směje, ale tak jako, pak jsem jí myslím nějak ukazovala ty mr- nebo jsem jí říkala, že jsme měli jako úrodu mrkví, který byly asi jako takový, tak ale jako proč ne, my jsme vždycky chtěli mít totiž zahra-, zahrádku, a ((partner respondentky, člen KZ)) nejdřív jako chtěl za domem zahrádku, ale tam je prostě pískoviště, je tam špatná půda, tak před domem, tam už zahrádka zase je, tak no (.) tak tak.

A keby sme sa vrátili k tomu, že sa o nich nejakým spôsobom mluví, tak (.) vysvetľujete si to nejak, alebo prečo myslíte, že je to práve v tomto období, že sa to nejak spustilo

No asi je to módní, stejně jako (.) nejdřív to bylo, že bylo módní to vegetariánství, veganství, to se pak přelilo jakoby módní, že bylo módní jíst zdravé, což prostě jakoby trvá teďka, a to se pak veze na vlně i různý bioobchody, tím to začlo, pokračovalo to farmářským trhami, a tohle vlastně jakoby přirozeně spěje k tomu, podle mě, ten zdravější životní styl, že lidi si pěstují jakoby svoje věci, a když prostě na tom Jižáku jakoby není, není – já si totiž úplně si nejsem jistá, jestli je to primárně jako setkání lidí. Jako asi jo, při takovým jako, při takové velikosti pozemku, ale i si myslím, že jakoby roli třeba hraje tadyto. Aby – hm – jak se ty lidi od toho vzdálili, tak aby se k tomu zase jako přiblížili – jak to roste, a tak. Takže já si myslím, že to jde na té vlně jakoby naturální, přírodní, jíst svoje věci, jíst prostě syrovou stravu a tak.

A vy ste mali podobné dôvody, alebo súvisia nejak s týmto?

(.) Tak my jsme vlastně v té době jako radikálně změnili svůj životní styl. Jakože, že jo, přišel z léčebny tak prostě, nebo to bylo ((vážanie)) Já nevím, jestli to bylo půl roku, a nebo rok a půl po léčebně. To nevím. No prostě (.) jo! To jsme se vlastně, ještě jsme se do toho stěhovali. V srpnu. A (.) tak to jako všechno šlo nějak jako spíš (.) spíš u nás to bylo jako změnit (.) změnit naše zájmy. Nebo jako změnit směřování našeho myšlení. A já jsem k tomu, jakoby vždycky jsme k tomu prostě tíhli, že jako bylinky a takový ty věci a prostě si i jako porýt v té hlíně a, a (.) a sníst si vlastní mrkve!

A keď ste tam jeden z prvých razov boli v tejto záhrade priamo, už v tejto konkrétnej, aký to na vás robilo dojem? Spomínali ste, že rodičom to pripadá smiešne

Mně to teda taky trochu přišlo jako vtipný. Ale (.) vlastně hnedka tady ta paní se nás ujala a vlastně ((koordinátor KZ)), a to jsme tam úplně – nejdřív jsme vlastně to všechno jakoby ryli, a protože tam nebyli všichni tak jsme ryli jako všechny pozemky – no já ne, teda, ale (.) a bylo to takový jako příjemný. Ona i když ta konverzace – vlastně vy se máte o čem bavit. To je jak když má člověk třeba psa. Tak prostě jak ti pejskaři k sobě tíhnou, tak prostě tady jakoby víte, jak začít tu konverzaci, a o čem se vlastně, jakože, budete bavit, nebo jak to prostě začít. A s tím třeba souvisí jako i ty aktivity té – nechci říct komunity, ale těch lidí kolem – že třeba se dělá nějaký

posezení. Tak je jakoby jasný, že se tam přinesou domácí sušenky. Že jako nikdo nepřinese ty koupený ale prostě jako domácí.

A funguje to takto, alebo to niekedy – myslím tým domácim smerom a tým, nekonzumným možno-

Já bych to právě nenazvala, já nevím, jestli nekonzumním (.) Já si to možná teď trošku jako, už teďka (.) jakoby jiné pohled. Nemůžu moc říct, jakoby co je konzumní, co je nekonzumní, protože třeba pro mě je nekonzumní teďka jakoby (.) Pro mě je konzumní si to prostě udělat doma sám. Jakože je to pro mě ta normálnější cesta. Protože už si pečem doma i chleba. [To je zajímavý, super.] Ještě můžete jednou zopakovat tu otázku?

Ako ste hovorili, že funguje tá skupina ľudí, že sa stretáva-

Jo, jo! Já už vím. Já mám hrozně špatnou paměť, takže vám jakoby nemůžu říct, jestli funguje, nebo ne. Ale třeba-

Aký máte z toho čisto pocit? Nejde o konkrétne situácie, ale o nejaký (.) ako to vnímate skôr.

Já myslím, že tam jsou lidi, co si to radši udělaj doma, a že jsou jakože – třeba jako když jsme tam byli jako na setkání, tak tam mezi náma chodila kočka a my jsme tam normálně jedli. Což mně jako čistotnému člověku třeba jako přijde nenormální. Ale jakože samozřejmě to akceptuju a nevadilo mi to.

A stretávate sa nejak vo väčšom, alebo stretávate sa nejak častejšie i s trebárs inými ľuďmi, než s týmito, ktorých ste spomenuli?

Jako z té komunitní zahrady?

Mhm.

No (.) Na některý setkání přijdou i ty dvě zakladatelky Kokozy, jedna už myslim má to miminko, že jo, to bylo v létě. A to bylo sousedský s-, to bylo dvakrát sousedský setkání a pak ještě vlastně oni měli třetí, kde byl hm Vidět město jinak, čehož jsme se nemohli teda účastnit, bohužel. Takže jakože spíš jenom – ne, jasný! A pak tam ještě chodí jakoby další lidi, že třeba (..) ti co tam třeba byli minulej rok, tak ty teďka mají miminko, tak už nemohli jakože si vzít zase zahrádku nebo jako nechtěli, nebo časově, ale stejně přišli na setkání.

A videli ste sa s niektorými z nich i mimo záhrady? Stretávate sa nejak-

Ne cíleně, jednu paní, když jsme šli na zahradu a ona šla jako na zahradu, ale bylo to třeba já nevím, třeba půl kilometru od té zahrady, ale jinak je nevyhledáváme, protože holky bydlí vlastně úplně na opačné straně Prahy (.) a ti ostatní lidi nejsou v naší věkové kategorii.

Sú to starší ľudia, predpokladám.

Jo, jo. Byla tam teda jedna. A to byla maminka třech kluků, ale ta s, tak pak to nějak vzdala, protože si chtěla zaběhnout maraton a neměla na to všechno čas. Taky zajímavá paní.

(.) Keby ste, keby som chcela, aby ste mi popísali to miesto, na ktorom je tá záhrada, ako to tam vyzerá, aké je to prostredie.

Okolo je to dost hnusný. Jsou tam jako vysoký šedivý paneláky, prostě jako každej Jižák. Ale (.) jako když přímo, jakože, to Kulturní centrum Zahrada má už něco do toho svého jako názvu. Že

je to tam jako zelený. A je to velkej oplocenej prostor, kam ačkoliv jsou dycky tady ty zadní vrátka dycky otevřený, tak se nám nikdy nestalo, že by nám někdo ukrad úrodu. Tu jednu, co jsme teda ((smiech)) co jsme teda měli. A třeba moje mamka tomu nechtěla věřit, protože oni maj jako zažitý to „dyť se krade úplně všechno, že jo“ a když jsem jí pak jako říkala, že ani jednu kedlubnu, ani nám to prostě nikdo jako neponičil, a vlastně ani nikomu, tak byla teda dost překvapená. Ještě ((nejasné)) mrkve.

A

Jo, a ta budova toho taky není moc jako příjemná, ale spíš je příjemný, hm, to zelený okolo, a ty naše zahrádky.

Ako sa tam cítite, obecně?

Jako přímo tady v tom, a nebo jako okolo?

V tej z-, em, kludne oboje.

Tak v té zahradě samozřejmě příjemně, protože vždycky si, nebo teda když byla jako sezóna, tak jednou za čtrnáct dní v neděli jsme tam vlastně v úterý a v neděli měli dycky jako, že se tam potkávaj všichni. Což moc jako nefungovalo, ale vždycky přišel jakoby ten, kdo mohl, takže většinou s tou paní, my a třeba ((koordinátor KZ)) eště. Nebo eště třeba jedna paní a, ee. Pro nás je to taková jako vycházka, prostě třeba jako hodinová, nebo jakože, jdeme tam, tam si něco uděláme a jako jdeme zpátky. A já jsem jakoby hroznej nadšenec, že mě baví jako (.) třeba plánovat jako, co si tam zasadíme a jak to bude, a jestli se tohle hodí k tomu, nebo jestli se to jako bude, a co tam bude, když je to jako takový kamenitý, a (.) Takže jako já se tam cítím hrozně příjemně, že se jako vyřádím v té realizaci a že něco roste a je to, a je to ((hezký?))

Super. A to vonkajšie okolie, za tou zdí-

To je dost škaredý, to je prostě průměrný (..) nebo jako prostě panelákový sídliště. Já to nedokážu asi posoudit jako objektivně, protože nejsem z paneláku, ale (.) A eště jako tam, zase na té druhé straně my aspoň bydlíme u Kunratickýho lesa, tak prostě máme jako na dohled Kunratickej les, ale teda tady na té straně oni tam nemaj jako vůbec nic. Mají z jedné strany silnici, z druhé strany silnici (.) a, no, to jsou (.) chudáci.

Na tej záhrade priamo je nejaké miesto, ktoré máte najradšej? Kde sa najradšej zdržujete?

Jo, tadyto. Ukazuju na naši zahrádku.

Jo, váš záhonek.

((smiech))

A pak je ještě třeba příjemný u té fontány, tak tady jsou lavičky s tím grilem, tak tam je to taky dobrý. Jo, a pak je taky velmi důležitý místo je u zídky, což je tady protože tam je voda.

A je nejaké miesto, ktoré vám toho veľa nehovorí, alebo ktorému sa trebárs radšej vyhýbate?

(..) Asi ne (.)

Nie je nič, čo sa vám nelíbí

Já myslím, že ne, protože pan správce je hrozně milej, a nikdy jsme tam jako s nikým neměli žádnej, žádněj sebemenší problém. Takže asi tak.

A (.) keď, keby som chcela, aby ste mi popísali nejaký taký ten typický deň, alebo proste ten deň, kedy sa vydáte na záhradu.

((smiech))

Hovorili ste väčšinou utorok a nedeľa, ale-

No úterý a neděle, nebo jeden z těch dnů, protože ((partner respondentky, člen KZ)) dělá krátkej a dlouhej. A většinou se to řídí i podle počasí, třeba. Je sucho? Musíme jít zalít zahradu. Protože v létě bylo jako hrozný sucho, tak aby nám, aby nám nezdřevněly kedlubny, aby nebyly dřevěný, tak jsme se tam vydávali jako, myslím i jednou, jednou týdně nějakou dobu. A samozřejmě, jako když tam třeba někdo přijde tak tam jako zalije to všem, že jo to je jasný. Ale když jsme – nebo i pan správce to zalívá, což je hrozně příjemný – a typickej den? Tak, vstanem (.) protože zalívat se má večer, tak tam chodíme večer. Protože když zalijete přes den, tak vám ty kytky – jo. Takže (.) vstaneme, děláme normální věci až třeba do pěti, do šesti do večera, podle toho, jak je horko. Pak se převlečeme do pracovního (.) a jdeme.

Kol'ko času tam asi strávite, bežne?

Tak nevím, tak dvacet minut jdeme tam, běžne tak (..) no to záleží. Podle toho, jestli potřebujeme něco zryt. Nebo něco zasazujeme. Nebo třeba plejeme. Tak to jako dýl. Ale když jdeme třeba jenom ustříhnout rukolu, nebo (.) nebo to jenom zalít, tak to míň. Když je to víc, tak mezi půlhodinou, nebo si tam třeba zapovídáme s paní a ona nám ukazuje co všechno má. Tak mezi půlhodinou (.) ne. Dvacet minut až třeba pětatřicet.

A je vám to, ako, málo, veľa, akorát?

Je to málo, já bych chtěla, aby ((partner respondentky, člen KZ)) jako tam chodil častěj. Já tam sama moc nechodím, protože to je jako taková zase společná aktivita, co jako chci dělat společně. A (.) takže mně se to zdá málo. (..) Ale příští týden už zase pudeme, nebo teďka o víkendu pudem sadit.

A keby ste mohli, alebo keby ste mali moc zmeniť niečo na tom, ako to funguje, ten súčasný stav. Alebo ako tá záhrada vyzerá, alebo čokoľvek.

Asi bych jako zvětšila ten pozemek, ale ne na úkor jako těch druhých, ale spíš, nebo aby se třeba nezmenšil ten počet, ale aby jako (.) Aby prostě tam jako každý měl svýho místa trochu víc, ale aby to zase bylo jako takhle pospolu, což je hrozně příjemný. A asi (.) no, asi jako tu velikost trošku.

Myslíte, že, alebo čo viete, i ostatní by chceli väčší ten pozemok?

No podle toho, jak některý ty, některý ty zahrádky vypadají, tak myslím, že jo. Protože tam jako jsou různý rostliny

A (..) keby sa ukázalo, že tam už nemôžete chodiť, alebo že sa nemôžete zapájať ďalej, tak (..) chýbalo by vám to nejak, alebo-

Jo, to určité, protože tady ta paní toho of těch rostlinách ví jako fakt hodně. A je taky třeba pak vtipný, že vlastně jsme pak jako hledali co je tady tohle a co se z toho dá jako uvařit, a jestli je to třeba použitelný a (.) a pak jsme vlastně tady na tom kompostě hlínu, ne, dýně jsme pozorovali a (.) je to takový prostě jako takový uklidnění toho všed- nebo možná vytrhnutí z toho všednodenního života. (..) Takže mně by chybělo určitě třeba to potkávání, protože myslím třeba, že tu zahrádku bychom si mohli udělat třeba i před anebo za domem, kdybychom se jakoby o to víc snažili.

A keby sa tá záhrada, trebárs tak, ako je, s tými ľuďmi, s tou skupinou, alebo proste s tými ľuďmi, ktorých tam poznáte, musela presťahovať niekam inam? Niekam, povedzme, v akceptovateľnej vzdialenosti, boli by ste za? Keby sa ukázalo, že ten pozemok, na ktorom je, sa už nemôže ďalej takto využívať?

Co je akceptovatelná vzdálenost?

Pre vás, kam by ste ešte boli schopní a ochotní-

A vy se ptáte na tu vzdálenost?

Ja sa pýtam na to, keby už nemohol byť ten pozemok tam, kde je, a presťahoval by sa niekam inam, podobne ďaleko povedzme, či by ste sa (..) presťahovali s ním.

Přestěhovali?

Nie, myslím, tu zahrádku, nie byt-

Jo, jo určitě, já myslím, že určitě

Ja som myslela iba čisto preložiť niekam na iné miesto

Protože je to jako je to určitě zajímavá zkušenost a já jsem jako nikdy v takové skupině jako nebyla, protože je to za prvé jako různorodý. Ale ty lidi mají jakoby jeden společnej zájem a nad tím zájmem se můžou potkávat. A jak ten zájem je jako společnej, tak z něho vyplývají i ty jakoby další, další společný aktivity. Jako to vaření a třeba ty bylinky, že jako, že třeba bylinkový čaj, tak tady ta paní vždycky poradí jako na co je měsíček a na co je tadylencto a tak.

Takže využívate i tie znalosti, čo majú ostatní nejakým spôsobom

No hlavně! No, no, no nebo jako, samozřejmě si to jako čekujem i jako sami, protože, máme jako dost kamenitej pozemek, ale třeba tady ta paní je tady prostě už dýl tak už to dokáže jakoby odhadnout. Určitě, to je prostě hrozně příjemný tadyto.

A mali ste už predtým vlastne – spomínali ste, že rodičia majú, majú záhradu, alebo – mali ste s tým ako i vlastnú nejakú skúsenosť?

No, protože my jsme měli jakoby obrovskou zahradu, jakoby asi deset kilometrů od bydliště, ale pak ještě přímo jako za domem jsme měli (.) jsme měli jako bylinkovou zahradu. A (.) už vlastně od té doby, co jsme s ((partnerom respondentky, členom KZ)), což je třeba pět let, tak máme vždycky na okně čerstvý bylinky. Jako nikdy jsme nepouštěli do větších věcí, ale ty bylinky jako

tam byly dycky, a dycky tam byla taková ta touha jako (.) čerstvost, naše, a to zelený.

Keď si predstavíte tú záhradku v budúcnosti, čo by ste si tam, okrem toho trebárs, keby sa zväčšila, keby sa podarilo, že je väčšia, tak aký, aký potenciál by ešte pre vás dvoch mohla mať, alebo čo by ste si priali tam robiť, alebo

(.) Tak pestovat, určité. A doufám, třeba že se v budoucnu jako podaří, že si, že budeme mít i vlastně jako vlastní zahradu jakoby někde u domu větší. Ale (.) tak, že tam budem pestovat toho víc.

(.) Je niečo, čo považujete za dôležité, čo som sa vôbec nepýtala, alebo na čo sme, čoho sme sa nedotkli? Kludne chvíľku popremýšľajte...

(...)

Asi ne, myslim, že asi ne. Eště, přece jen jste se třeba neptala moc na tu strukturu, ale to asi máte, to asi víte od někoho jinýho, jako jak to funguje. Jako Kokoza, pak je ((koordinátor KZ)), a že vlastně jako ty lidi jakože-

Ja som hovorila i s ((koordinátorom KZ)) priamo, takže toto mi už nejak vysvetlil, osvetlil a-

Jo, tak asi tak struktura, a (.) A asi ne, já jdu na to přes to pěstění, protože tak se mi to jako líp prostě vysvětluje. A to jsem vám asi řekla ((smiech))

Nie, nie, to je-

Já to prostě jinak neumím.

Nie, myslím, že ste to popísali veľmi, veľmi obsažne a veľmi zrozumiteľne hlavne-

To prostě poznáte i z toho, z toho obrázku-

(...)

Super, dobre, veľmi pekne ďakujem. Mohla by som sa ešte opýtať, ja tam mám také základné demografické záležitosti, ee, keby ste mi povedali niečo o sebe, ako čo robíte a kolik vám je, a čím sa zaoberáte-

A je jako důležitý třeba, kde jsem vyrůstala, abyste věděla, že s tou zahradou, že jsme měli?-

Asi ani ne, taký ten ako súčasný stav stačí.

Jo, současný stav. (.) Zasnoubená, dokončující studium magisterskýho programu, hlásící se na doktorát, ee, pracující v jazykové škole a s cizincema v cestovním ruchu, a-

Stačí-

Filozofická fakulta ještě možná, to je důležitý ((smiech))

To je asi dôležité ((smiech)). Keby vám niečo ešte napadlo, že by ste sa zamysleli nejak ďalej, tak, alebo keby ste vy chceli niečo doplniť, tak určite sa to dá. Ako myslím potom neskôr.